

„...a korszakokon átívelő orosz kultúrához kötődünk” – Szvák Gyula a magyar ruszisztikáról ■ „...a nyitott orosz világ” – Vjacseszlav Nyikonov az Orosz Világ Alapítványról ■ „...a szoboremberréválik” – Krausz Tamás új Lenin-könyvéről ■ „...nem a mitikus Oroszország képét építi” – Szilágyi Ákos Sz. Bíró Zoltán könyvéről ■ „...soha nem akart más lenni, csak történész” – a 85 éves Niederhauser Emilről ■ Esterházy Péter Szibériában ■ Puskin Budapesten ■ Magyarok Hanti-Manszijszkban

«...мы связаны с русской культурой целых эпох» – Дюла Свак о венгерской русистике ■ «открытый русский мир» – Вячеслав Никонов о Фонде «Русский мир» ■ «...памятник становится человеком» ■ новая книга Тамаша Крауса о Ленине ■ он выстраивает образ не мифической России – Акош Силади о книге Золтана Биро ■ «...он хотел стать историком, и только...» – к 85-летию юбилею Эмиля Нидерхаузера ■ Петер Эстерхази в Сибири ■ Александр Пушкин в Будапеште ■ Венгры в Ханты-Мансийске

<p>„...a korszakokon átívelő orosz kultúrához kötődünk” Bevezető szavak az <i>Orosz Negyed</i> első számához «...мы связаны с русской культурой целых эпох» Вступительное слово к первому номеру <i>Русского квартала</i></p>	1	<p>„A szobor emberré válik” Krausz Tamás Lenin-könyvéről «Памятник становится человеком» Книга Тамаша Крауса о Ленине</p>	14	<p>„Malevicstől az óhitűekig” A <i>Russzkij mir.ru</i> folyóiratot és internetes archívumot lapozva «От Малевича до старообрядцев» По страницам журнала <i>РусскийМир.ru</i> и интернет-архива</p>	25
<p>Открытый русский мир К первому номеру венгерского «Русского квартала» A nyitott orosz világ A magyar <i>Orosz Negyed</i> első száma elé</p>	2	<p>Tragédia – hős nélkül Anatolij Torkunov Alekszandr Csubarjan könyvéről «Трагедия – без героев» Анатолий Торкунов о книге Александра Чубарьяна</p>	16	<p>„Nem akart más lenni, csak történész” Niederhauser Emil köszöntése «Он хотел стать историком, и только» Поздравляем Эмиля Нидерхаузера</p>	26
<p>„Eloszlatni az orosz mítoszokat” A Lihacsov Alapítvány köszöntője «Развеем мифы о России» К первому номеру «Русского квартала» Дмитрий Лихачев Мифы о России, старые и новые</p>	3	<p>Oroszország visszatérése Szilágyi Ákos Sz. Bíró Zoltán könyvéről «Возвращение России» Акош Силади о книге Золтана Биро</p>	17	<p>«Жизнь прекрасна – но...» Юбилейный портрет Михаила Швыдкого „Az élet szép, de...” Jubileumi portré Mihail Svidkojról</p>	27
<p>„Szakmájuk és szenvedélyük: az orosz kultúra” A 2008-as év ruszisztikai díjazottjai «Русская культура – это для них страсть и профессия» Премии по русистике за 2008 год</p>	4	<p>«Csak az van, ami nincs» Bemutatjuk a DOLCE FILOLOGIA sorozatot «Есть только то, чего нет» Представляем серию DOLCE FILOLOGIA</p>	18	<p>„Európai kultúra nincs orosz kultúra nélkül” Az <i>Anyegin</i> – oroszul az Operaház 125., jubileumi évadján «Нет европейской культуры без русской» Онегин – на русском в репертоаре Оперного театра. Юбилейный 125-й сезон</p>	28
<p>„Hanti-Manszkijszk után Budapestén” A magyar–orosz kulturális miniszteri találkozóról «После Ханты-Мансийска в Будапеште» О встречах министров культуры ВР и РФ</p>	7	<p>«Вот такой новояз» Рубрика Ирины Осиповой «Újnyelv-lecke – haladóknak» Irina Oszipova rovata</p>	19	<p>„Vagány, mai szerző” Harminc év múltán új Puskin-kiadás az <i>Európa Könyvkiadónál</i> «Крутой, современный автор» 30 лет спустя: Новое собрание сочинений Пушкина в издательстве «Европа» Андрей Битов: Свободу Пушкину Фрагменты Andrej Bitov: Szabadságot Puskinnak Részletek</p>	29
<p>„Oktatási diplomáciai csúcsgorgalom” Az ELTE új partnerei: a legnagyobb orosz egyetemek «Час пик в дипломатии по высшему образованию» Новые партнёры ЭЛТЭ: крупнейшие российские университеты</p>	8	<p>«Márkanév” – vagy „minden idők legnagyobb oroszai»? Szélgjegyzetek az <i>Oroszország neve</i> című tv-sorozatról «Бренд или величайший из россиян всех времён»? Заметки по поводу телепрограммы «Имя Россия»</p>	20	<p>„Medvékkel nem találkoztam” Esterházy Péter Szibériában «Медведей я там не встречал» Петер Эстерхази в Сибири</p>	30
<p>„Egy híján húsz” Az ELTE ruszisztikai kutatási és oktatási programjai: 1990–2009 «Без малого двадцать» Исследовательские и образовательные программы ЭЛТЭ по русистике: 1990–2009</p>	10	<p>Magyarok Hanti-Manszkijszkban Az ELTE új felsőoktatási együttműködési Oroszországban Венгры в Ханты-Мансийске Новые проекты ЭЛТЭ по сотрудничеству с вузами России</p>	22	<p>Евгений Попов: Исправленная рецензия Jevgenyij Popov: Javított kritika</p>	31
		<p>Az ürömi Szent Alekszandra-kápolna Orosz történelmi emlékhely Magyarországon Часовня Св. Александры в Урэме Русский исторический памятник в Венгрии</p>	24	<p>Partnereink programjából Из программы наших партнёров</p>	32

OROSZ NEGYED / РУССКИЙ КВАРТАЛ I. ÉVFOLYAM, 1–2. SZÁM – 2008/2009-ES TANÉV, 1. SZEMESZTER

AZ ELTE RUSZISZTIKAI KUTATÁSI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONTJA ÉS AZ ALAPÍTVÁNY AZ OROSZ NYELVÉRT ÉS KULTÚRÁÉRT IDŐSZAKOS TÁJÉKOZTATÓ KIADVÁNYA
FŐSZERKESZTŐ: KISS ILONA / BORÍTÓ- ÉS LAPTERV, TÖRDELÉS: PINTÉR JÓZSEF / FELELŐS KIADÓ: SZVÁK GYULA / A KIADÓ CÍME: ELTE BTK RUSZISZTIKAI KÖZPONT
1088 BUDAPEST, MÚZEUM KRT. 6–8. / TEL.: 36-1-485-5207 / FAX: 36-1-485-5207 / E-MAIL: RUSSISTICS@LUDENS.ELTE.HU / HTTP://WWW.RUSSTUDIES.HU /
NYOMDAI KIVITELEZÉS: ADUPRINT KFT. / FELELŐS VEZETŐ: TÓTH BÉLÁNÉ / HU ISSN 2060-6516

„...a korszakokon átívelő orosz kultúrához kötődünk”

Bevezető szavak az *Orosz Negyed* első számához

2009 nehéz esztendőnek ígérkezik. Mi, budapesti ruszisták, mégis kettős ünneppel kezdjük az évet: megnyílik az új Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ, elindul lapunk, az *Orosz Negyed*.

Hosszú út vezetett idáig. A Ruszisztikai Központ közel két évtizede, a rendszerváltás idején alakult. Sokan örülteknek tartottak akkor bennünket, de azzal senki nem vádolhatott, hogy ráültünk a konjunktúra hullámára: ellenszélben kellett megőrizni a ruszista szakmát. S hogy ez mennyire sikerült, a mai nap a bizonyosság rá. Állíthatjuk: a magyar ruszisztika legfőbb értéke a szakmai szolidaritás. Munkánk a nemzetközi ruszisztika részeként, az orosz és nem orosz nyelvű ruszisztikával való állandó, termékeny diskurzusban folyik, a mai Oroszországgal való eleven kapcsolatok hálózatában. A magyar–orosz kapcsolatok harmonikus alakulása nélkül a ruszisztika sem művelhető hosszú távon. Voltak a közelmúlt történetében, akik politikai iránytűként az antikommunizmus rasszizmusát, a ruszofóbiát választották. Mi nem a változó politikai rendszerekhez, hanem a korszakokon átívelő orosz kultúrához kötődünk, ezért nem kellett és ma sem kell megtagadnunk nézeteinket. Ezt közvetítjük az újabb generációknak.

Mert az újabb nemzedékek jelen vannak. Ugrásszerűen nő az orosz nyelvet tanulók száma, bővül az orosz stúdiumok iránt érdeklődők köre. Most érik be az utóbbi évek tevékenysége: munkánkat elismeri és támogatja a magyar kormány és az orosz állami alapítvány, a *Orosz Világ*. Így jöhetett létre az ELTE új Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központja, és a *Orosz Világ* jóvoltából a legújabb technikával és szakirodalommal felszerelt módszertani könyvtár és kabinet. A bolognai rendszer keretében elindul az „Oroszország és Kelet-Európa” szakirány, a Történezművészeti Doktori Iskola belől a ruszisztikai doktori program.

S hogy ne csak a szakma értesüljön rólunk, ezért indítjuk útjára tájékoztató magazinunkat, az *Orosz Negyedet*. Lapunk azokról és azokhoz szól, akik az igazi orosz kultúrához kötődnek.

*Prof. Szvák Gyula
az ELTE Ruszisztikai Kutatási és
Módszertani Központ vezetője*

«...мы связаны с русской культурой целых эпох»

Вступительное слово к первому номеру Русского квартала

2009, похоже, будет сложным годом. Но мы, будапештские русисты, всё же начинаем новый год с двойного праздника: скоро будет открыт новый «Центр русистики» и выходит в свет первый номер «Русского квартала».

Мы шли к этому долгим путём. Институт русистики был создан почти два десятилетия назад. Многие тогда считали нас сумасшедшими, зато и обвинить нас в том, что мы хотим воспользоваться конъюнктурой было нельзя: ведь мы наперекор обстоятельствам пытались сохранить профессию русиста. Мы можем смело утверждать: именно эта профессиональная солидарность и есть главная ценность венгерской русистики. Наша деятельность проходит в постоянном и продуктивном диалоге с русско- и иноязычной русистикой, в сети живых контактов с сегодняшней Россией. Невозможно развитие русистики и без гармоничных отношений между Венгрией и Россией. Были в недалёком прошлом люди, избравшие в качестве своего политического компаса расизм антикоммунизма, русофобию. Но мы привержены не меняющимся политическим системам, а охватывающей целые эпохи русской культуре. Вот почему у нас не было и нет необходимости отказываться от своих взглядов. И это мы передаём следующим поколениям. А новые поколения русистов уже идут нам на смену: резко повысилось число изучающих русский язык. На наших глазах созревает плод деятельности последних лет: наша работа признаётся и поддерживается как венгерским правительством, так и российским государственным фондом «Русский мир». Благодаря этому при университете им. Этвеша Лоранда был создан Исследовательский и методический центр русистики и кабинет русского языка. Скоро в рамках болонской системы будет запущена новая специализация «Россия и Восточная Европа» и докторская программа по русистике.

А для того, чтобы о нас знали не только русисты-профессионалы, мы будем выпускать наш журнал «Русский квартал». «Русский квартал» о тех и для тех, кто привязан к истинной русской культуре.

*Профессор Дюла Свак
Руководитель Центра по русистике*

Открытый русский мир

К первому номеру венгерского «Русского квартала»

Определение «Русский мир» несет в себе множество значений. Понятие «русский» всегда было надэтническим, если хотите, цивилизационным. Русский мир шире наций и границ, он полиэтничен и многоконфессионален. Русский мир – это и русские, россияне, и соотечественники за рубежом, и представители эмиграции, и иностранные граждане, проявляющие искренний интерес к нашей стране – к нашему языку, культуре, истории.

Фонд «Русский мир», который был учрежден Указом президента России в 2007 году в целях популяризации русского языка и культуры в мире, по сути выполняет те же задачи, что и Институт Гете, Институт Конфуция, Институт Данте. И это оправданно, потому что русский входит в шестерку мировых языков, является рабочим языком ООН, служит языком национального общения. Наконец, русский язык – это носитель великих достижений мировой науки и культуры, язык Толстого, Достоевского, Чехова.

Фонд «Русский мир» – это сетевая грантодающая структура, мы поддерживаем программы развития русского языка и культуры по всему миру, в том числе и в Венгрии. В прошлом году Фонд поддержал 317 таких проектов, из них 99 – в Европе. Мы разработали программу создания Русских центров за рубежом и заключили уже 67 договоров о партнерстве с крупнейшими мировыми просветительскими центрами – университетами и национальными библиотеками, в том числе и будапештским университетом. Шестнадцать Русских центров уже открыты и действуют – в Венгрии откроется как раз семнадцатый Русский центр, но он же самый первый в Центральной Европе (подробнее: <http://russkiymir.ru> см. также на ст. 25 PK).

Мы готовы к сотрудничеству, взаимодействию и поддержке творческих, новаторских, ярких идей.

*Никонов В. А.
Исполнительный директор правления фонда
«Русский мир»*

*Hudecz Ferenc, az ELTE rektora
és Vjacseszlav Nyikonov az
együttműködési szerződés aláírásán*

A nyitott orosz világ

A magyar Orosz Negyed első száma elé

Az „Orosz világ” kifejezésnek számos jelentése van. Maga az „orosz” szó is mindig etnikum fölötti, ha úgy tetszik, civilizációs fogalom volt. Az orosz világ tágabb, mint a nemzetek és határok körvonala, számos etnikum és számos vallási felekezet tartozik bele. Az orosz világ magában foglalja az orosz és az oroszországi embereket, határon túli honfitársainkat, az emigráció képviselőit, sőt mindazokat a külföldi polgárokat, akik őszintén érdeklődnek országunk, nyelvünk, kultúránk, történelmünk iránt.

Az Orosz Világ Alapítvány, amely 2007-ben **jött létre az orosz** elnök rendelete alapján azzal a céllal, hogy népszerűsítse az orosz nyelvet és kultúrát a világban, lényegében ugyanolyan funkciót tölt be, mint a Goethe Intézet, a Konfuciusz Intézet, a Dante Intézet. És ez nem véletlen, hiszen az orosz a hat világnyelv egyike, az ENSZ hivatalos nyelve, az országon belüli kommunikáció nyelve. Az orosz nyelv egyben az egyetemes tudomány és a világkultúra nagy alkotásainak hordozója: Tolszov, Dosztojevskij, Csehov nyelve.

Az Orosz Világ Alapítvány olyan hálózat, amely ösztöndíjjaival, adományaival segíti az orosz nyelv és kultúra fejlesztését az egész világban, így Magyarországon is. Az elmúlt évben az alapítvány 317 – köztük 99 európai – projektet támogatott. Kidolgoztuk a külföldi „Orosz Központok” rendszerét, már 67 partnerségi megállapodást kötöttünk a világ nagy közművelődési centrumaival, könyvtáraival, egyetemeivel, köztük a **budapesti egyetemmel**. Már tizenhat központ működik; a budapesti lesz a tizenhetedik, egyben a legelső – Közép-Európában (további információk: <http://russkiymir.ru>. L. még ismertetőnk az *Orosz Negyed* 25. oldalán).

Készek vagyunk az együttműködésre, a közös tevékenységre, az innovatív, kreatív, különleges ötletek támogatására.

*Vjacseszlav Nyikonov
az Orosz Világ Alapítvány Tanácsának
ügyvezető igazgatója*

„Eloszlatni az orosz mítoszokat”

A Lihacsov Alapítvány köszöntője

November 28-a egy nem mindennapi ember, egy európai orosz tudós születésnapja: Dmitrij Szergejevics Lihacsov. Lihacsov akadémikus egyszerre volt a régi orosz kultúra szakavatott kutatója, az európai kultúra több évezredes értékei iránt fogékony elme, s minden új iránt nyitott szellem. Az ELTE Ruszisztikai Központja kezdeményezte, hogy születésének napja legyen egyúttal a magyar ruszisztika napja, s hogy ezentúl, hagyományosan, minden évben ezen a napon legyen a magyar ruszisták évadzáró ünnepe. A szentpétervári székhelyű Nemzetközi Lihacsov Alapítvány örömmel üdvözölte és támogatta a Ruszisztikai Központ kezdeményezését, számos közös vonást látva a két szervezet törekvéseiben (<http://lfond.spb.ru>). A Lihacsov Alapítvány igazgatójának levelét orosz nyelven adjuk közre.

2008. november 28-án már a Lihacsov-örökség folytatása jegyében hirdetett társadalomtudományi szakfordítói pályázatot a Ruszisztikai Központ és az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért. A pályázati feltételek az alapítvány honlapján olvashatók (<http://www.russtudies.hu>), s ugyanitt letölthető a lefordítandó szöveg, melyből részleteket közlünk. Ez az esszé volt Lihacsov utolsó műve, halála előtt néhány nappal adta nyomdába (bővebben: <http://www.lihachev.ru>).

«Развевать мифы о России»

К первому номеру «Русского квартала»

Фигура академика Дмитрия Сергеевича Лихачева (1906–1999) символична для российской культуры XX века. Русский интеллигент, переживший советский лагерь, крупнейший ученый и мыслитель, он сумел сохранить в условиях тоталитарного общества достоинство, ответственность, верность России. В 1990-е годы он стал нравственным эталоном для многих людей в стране.

В последние годы жизни Д. С. Лихачев задумал создание гуманитарного благотворительного фонда, но реализовать эту идею удалось только после смерти ученого: Международный благотворительный фонд имени Д. С. Лихачева учрежден в 2001 году. Миссия Фонда развитие российской культуры, образования, гуманитарной науки, распространение в обществе демократических и гуманистических ценностей.

В 2006 году исполнилось 100 лет со дня рождения академика Лихачева. Венгерские русисты, создав свой Центр по русистике и журнал «Русский квартал», внесли огромный вклад в осуществление этой программы, одной из целей которой является развевать «мифы о России, старые и новые».

*Кобак Александр Валерьевич
Исполнительный директор*

Дмитрий Лихачев

Мифы о России старые и новые

„Ни одна страна в мире не окружена такими противоречивыми мифами о ее истории, как Россия, и ни один народ в мире так по-разному не оценивается, как русский.

Н. Бердяев постоянно отмечал поляризованность русского характера, в котором странным образом совмещаются совершенно противоположные черты: доброта с жестокостью, душевная тонкость с грубостью, крайнее свободоло-

бие с деспотизмом, альтруизм с эгоизмом, самоуничтожение с национальной гордыней и шовинизмом.

Другая причина в том, что в русской истории играли огромную роль различные „теории”, идеология, тенденциозное освещение настоящего и прошлого. Приведу один из напрашивающихся примеров: петровскую реформу. Для ее осуществления потребовались совершенно искаженные представления о предшествующей русской истории. Раз необходимо было большее сближение с Европой, значит, надо было утверждать, что Россия была совер-

шенно отгорожена от Европы. Раз надо было быстрее двигаться вперед, значит, необходимо было создать миф о России косной, малоподвижной и т.д. Раз нужна была новая культура, значит, старая никуда не годилась.

Как это часто случалось в русской жизни, для движения вперед требовался основательный удар по всему старому. И это удалось сделать с такою энергией, что вся семивековая русская история была отвергнута и оклеветана. Создателем мифа об истории России был Петр Великий. Он же может считаться создателем мифа о самом себе. (...)”

„Szakmájuk és szenedélyük: az orosz kultúra”

A 2008-as év ruszisztikai díjazottjai

Az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért és a Ruszisztikai Központ az Orosz Nyelv Éve lezárásaként, 2007 novemberében ruszisztikai díjakat alapított az orosz kultúra hazai közvetítésében, az orosz nyelvoktatásban és a ruszisztikai kutatásokban kiemelkedő eredményt elért személyiségeknek. A díjakat az alapítvány kuratóriuma immár másodszor ítélte oda, s 2008. november 28-án adta át az ELTE BTK Kari Tanácstermében.

Pro Cultura Hungaro-Russica Díjat kapott a **Duna TV Filmszerkesztősége** az orosz filmkultúra kiemelkedő alkotásainak és klasszikus értékeinek autentikus közvetítéséért. / Премия „Pro Cultura Hungaro-Russica” за выдающуюся деятельность в сфере распространения русской культуры в Венгрии

„A távolodva közeledő Oroszország magyar fenoménja”

Sokak számára még mindig meglepetés, jóllehet előrelátható volt: ahogy távolodik tőlünk Oroszország *politikai* értelemben, úgy kerül hozzánk – mai magyarokhoz és főleg fiatal magyarokhoz – mind közelebb *kulturális*an, úgy válik egyre izgalmasabb, vonzóbb, érdekesebb szellemi helyé Europa e legkeletibb, egy-szersmind legnagyobb kiterjedésű történelmi régiója.

Ezt az új keletű érdeklődést nem a piaci tömegkultúra gyorsan feledésbe merülő termékei váltották ki, és természetesen Tolsztoj és Dosztojevszkij, Paszternak és Tarkovszkij, Bulgakov és Szolzsenyicin műveire sem szenzációra és egy kis önfeledt szórakozásra kiéhezett fogyasztói tömegek vetik rá mohón magukat.

A távolodva közeledő Oroszország magyar fenoménja – az orosz egyházi zene, az ikonok, a klasszikus és modern orosz irodalom, az orosz avantgárd, az orosz filmek iránt újabban megnyilvánuló érdeklődés –, nos, mindez nem lett volna lehetséges a kultu-

rális emlékezet robotosai, a kultúrák közötti közlekedést biztosító műhelyek, szerkesztőségek, oktatási intézmények, televíziós csatornák, filmklubok nélkül, azok nélkül a magyar szellemi és gyakorlati emberek nélkül, akik az eltávolodás éveiben is kitartottak választott kultúrájuk mellett: mentették a mentendőt!

Régóta úgy látom, hogy az orosz kultúra igazi értékeit magyar közönség számára az egyetemes szellemi és művészeti kultúra integráns részeként közvetítő legjelentősebb médiumhely az utóbbi másfél évtizedben a Duna Televízió volt. Régóta úgy van az, hogy amikor a digitális osztódással szaporodó kereskedelmi csatornák és a commercializálódott közszolgálati médiumok csikorgó homoksvatagába tévedt nézői szem eltikkadva oázisshoz ér, azonnal tudja, hol van: a Dunánál.

A Duna Televíziónak ez a szellemi oázis szerepe sokféle típusú adásban és műfajban követhető nyomon, de legszembeötlőbben talán játékfilmes programjában. Ez idő szerint az egyetlen magyar csatorna, ahol fő műsoridőben olyan nagyszerű tévés film-adaptációkat láthat a magyar néző, mint a *Doktor Zsivágó*, a *Félkegyelmű* vagy *A Mester és Margarita*. A Duna Televízió érdeme, hogy olyan Filmszerkesztőséget működtet, amely

természetesnek tekinti, hogy magas színvonalú programjába befogadja a magas színvonalú orosz filmalkotásokat. A Filmszerkesztőség érdeme pedig, hogy olyan ügyszerető kultúráközvetítőkre, kiváló szakmai felkészültségű szerkesztőkre támaszkodik, mint Barabás Klára, aki leggyakrabban jegyzi a levetítésre került orosz filmeket és filmsorozatokat. Köszönet a Televízió vezetésének, a Filmszerkesztőség műhelyének, hogy – a korszellemmel dacolva – az orosz művészeti és spirituális kultúra valódi értékeit is hozzáférhetővé tették és teszik a magyar nézők százezrei számára. *(Részlet Szilágyi Ákos költő, esztéta laudációjából)*

Ruszista **Életműdíjat** kapott **Péter Mihály** professor emeritus, az ELTE BTK kiváló oktatója, a ruszisztika területén végzett sok évtizedes, kimagasló színvonalú tudományos és egyetemi oktatói munkájáért. / Премия за особый вклад в распространение русского языка

„Péter Mihály professzor személyisége számomra – és sokunk számára – az igazi eu-

ropéer típusát testesíti meg. Mindig a nyugodt mértékletesség jellemezte, mint kutató tudóst és mint intézményvezetőt egyaránt, bármiként nevezték is az egyetem reá bízott egységét: Orosz Tanszéknek, Szláv Tanszékcsoporthoz vagy épp Szláv Intézetnek. Mindenféle szélsőség távol állt tőle köznap megnyilatkozásaiban éppúgy, mint oktatásszervezői és tudományos munkáiban. Ez fejeződik ki mind emberi magatartásában, egyéniségében, sőt még tartásában, járásában is: határozott, de nem katonás, nyílt és nyitott, de nem hivalkodó vagy rá tart; mindig a folyosó közepén megy, nincs rejtegetnivalója. Dicskednivalója ugyan volna, de – amint mondani szokás – „van mire szerénynek lennie”. Ilyen volt dékánhelyettes vagy tanszékcsoporthoz vezető korában is, bármely feladatkörében.

Különösen imponáló életfelfogásában az elődök, a tanítómesterek s ehhez kapcsolódóan a tradíciók tisztelete is. Péter Mihály többször megosztotta velünk, milyen kiváló professzorai voltak az egykori Zsdanov Egyetemen, akik között szinte semmit sem érzett a nehéz történelmi korból, s akiknek köszönhetően távol tarthatta magát mindentől, ami a munkát bármely tekintetben zavarta volna. Ez az egykori Leningrádból hozott s a szó legnemesebb értelmében vett izoláció átöröklődött az itthoni légkörbe is, amelynek köszönhetően tanszékeink ma is – Bologna ide, Bologna és a többi és más természetű baj oda – a nyugodt alkotómunka műhelyei, amiben Péter Mihálynak elévülhetetlen érdemei vannak.” (Részlet Nyomárkay István professzor, az ELTE BTK Szláv Intézetének egykori vezetője laudációjából)

Az Év Ruszistája díjat Soproni András műfordítónak ítélte a kuratórium a ruszisztika területén végzett sok évtizedes kutatásaiért és eredményeinek kulturális szótárba rendezéséért. / Премия „Лучший русист года”

„Ritka erény és nem mindennapi esemény a műfordító, a tanár, a tudós és kritikus e páratlan találkozása. Az eredmény lenyűgöző: az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfiája szerint kb. 70 kötetet fordított orosz nyelvből, s közel 30-at angolból. Épp 60 éve, 1948-ban kezdett oroszul tanulni, több mint 40 éve kezdett oroszul tanítani, közel 45 éve

fordít oroszból, 15 éve pedig angolból. Fordítói tevékenységének kezdete az „olvadás” korszakához kötődik, de mire pályája elindul, a kapuk visszazárulnak – megkezdődik a „pangás” korszaka. Paradox módon Soproni András pályájának e szakasza nagyon is termékeny volt. 1975-ben megjelenik Propp *A mese morfológiája*, majd Sklovszkij Eisenstein és Tolsztoj-monográfiája, és Tinyanov *Az irodalmi tény* című művének fordítása.

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az orosz formalista iskola „magyar osztályának” megteremtése Soproni András nevéhez fűződik.

Három nevet hadd emeljek ki azok közül az írók közül, akiknek szövegeit Soproni végigkísérte műfordítóként, irodalomtörténészként egyaránt, akár ünnepelték, akár agyonhallgatták őket. Vaszil Bikov az egyik, a kiváló orosz író, aki a Lukasenko-rezsim idején kényszerült emigrációba, Vaszilij Akszjonov a másik, aki ugyancsak a hatvanasok nagy nemzedékével, az olvadás korszakában indult, s akit a Brezsnyev-korszak utasított ki hazájából, a harmadik pedig Alekszandr Szolzsenyicin, akinek nagy műve, a *Gulág szigetcsoporthoz* ugyancsak Soproni Andrásnak köszönhetően nyert méltó magyar nyelvi formát. A négy évtized során fordított szövegekhez Soproni András elkészítette – az *Orosz kulturális szótár*: ez az egyszemélyes vállalkozás egy kutatóintézetnek is dicsőségére válna...” (Részlet Kiss Ilona irodalomtörténész laudációjából)

Az Év Oroszstanára díjat Dudics Pálné tanárnő kapta a hazai középiskolai oroszoktatásban végzett kimagasló színvonalú, elkötelezett és odaadó tanári munkásságáért. / Премия „Лучший преподаватель русского языка 2008 г.”

„Russzkij? Da!”

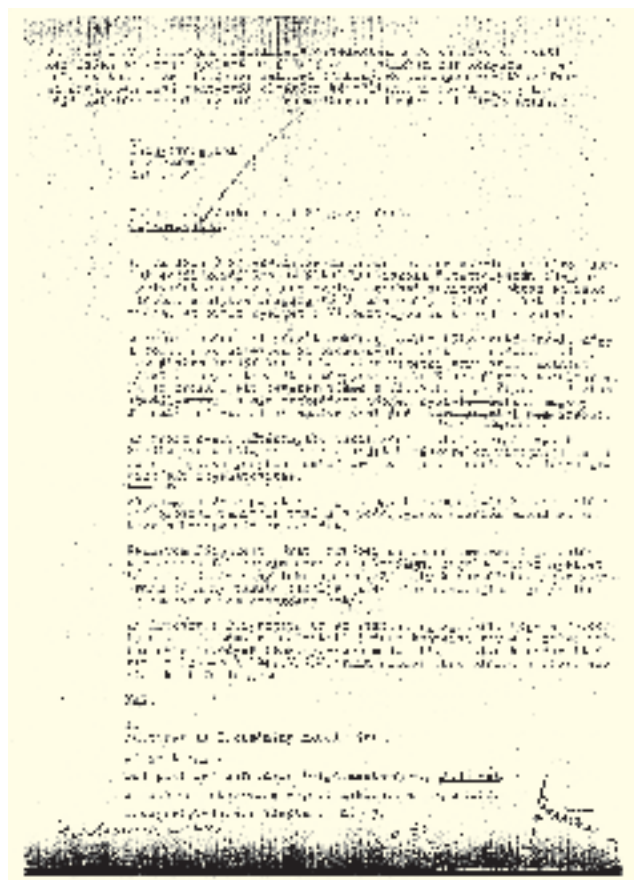
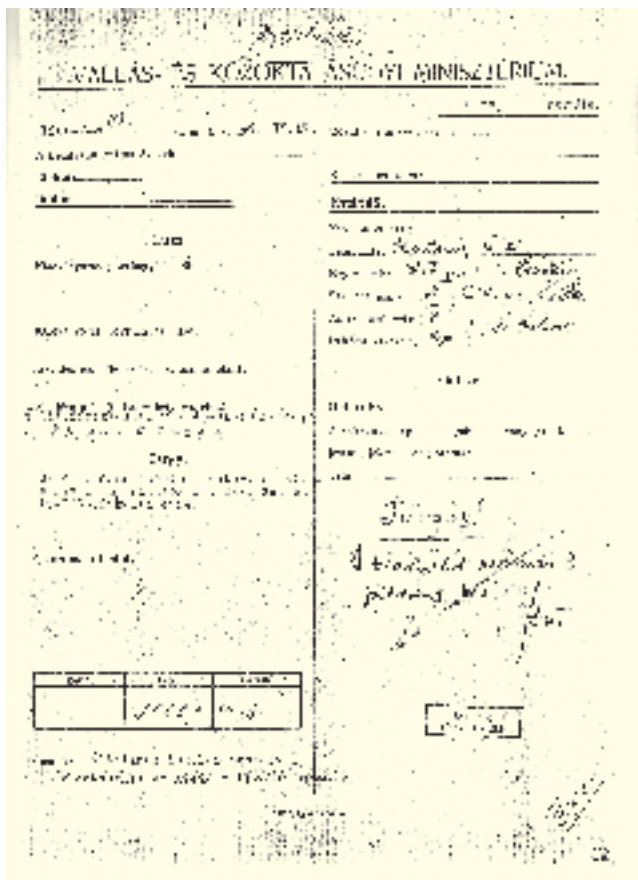
„Köztudott, hogy Magyarországon az elmúlt tanévben több mint 120 középiskolában s néhány általános iskolában tanították az orosz nyelvet második, esetleg harmadik idegen nyelvként. Különösen figyelemreméltó, hogy a fővároson kívül elsősorban Debrecen és környéke büszkélkedhet ezzel. Kiemelkedő szerepet játszik ebben az Év Oroszstanára díjat elnyert Dudics Pálné, a Debreceni Egyetem gyakorló gimnáziumá-

nak vezető tanára, aki több mint három évtizede oktat és szervezi az orosz nyelv iskolai tanítását megyei és országos szinten. Két évtizede munkaközösségi vezető, 1994 óta pedig a Magyarországi Orosz Nyelv- és Irodalomtanárok Egyesülete (VAPRJAL) alelnöke, a közoktatásban folyó nyelvi képzés fejlesztésének sokoldalú és fáradhatatlan támogatója. Kéttucatnyi hazai és külföldi publikációjának fele tankönyv, szöveg-, illetve feladatgyűjtemény, melyek elsősorban a nyelvvizsgára, valamint az érettségi vizsgára készítik fel. Nemzetközi együttműködés keretében készült négyrészes tankönyvsorozata *Russzkij? Da!* címmel. 2007 szeptemberében a várnai MAPRJAL Kongresszuson Kosztomárov V. G. akadémikus mellett őt is Puskin Emlékéremmel tüntették ki." (Részlet Bakonyi István, a Magyarországi Orosz Nyelv- és Irodalomtanárok Egyesületének főtájkára laudációjából)

Az Év Oroszoldozata / Премия „Лучшая курсовая работа года по русистике»

2008-ban **Az Év Oroszoldozata** című pályázatot három kategóriában hirdettük meg a magyarországi felsőoktatási intézmények beiratkozott hallgatói, valamint a doktoranduszok számára. Az alapszakos hallgatók *irodalomtörténet, nyelvészet, módszertan* vagy *történelem, kultúrtörténet, országismeret, politológia, közgazdaság* témakörben pályázhattak dolgozatukkal. Az idén 20 pályázat érkezett: 3 dolgozat PhD kategóriában, 7 dolgozat pedig *orsz irodalomtörténet, nyelvészet, módszertan* témakörében (három XIX. századi irodalom, három XX. századi irodalom, egy nyelvtörténet témában), illetve 10 dolgozattal pályáztak *orsz történelem, kultúrtörténet, országismeret, politológia, közgazdaság* témakörében.

Kecskeméti Gábor díjnyertes dolgozatában végigkíséri a magyarországi kötelező orosznyelv-oktatás kronológiáját, melyet 1949. szeptember 20-án vezettek be, 1956 október végén felfüggesztették, megszüntetését pedig 1989. június 8-án jelentette be Glatz Ferenc akkori művelődési miniszter; ettől kezdve az orosz nyelv ismételtan fakultatívvá vált. Az alábbiakban a szerző által feltárt egyik dokumentum részletét közöljük.

A legtöbb pályamunkát az ELTE (8) és a Miskolci Egyetem (4) hallgatói nyújtottak be. A részletes eredmények az alapítvány honlapján tekinthetők meg.

A doktoranduszok között I. díj: **Palágyi Angela** (ELTE): *Колониальный язык или lingua franca: русский язык в Молдавии и Украине*
Bíráló tanár: Jászay László prof. 2. kategória: irodalomtörténet, nyelvészet, módszertan – II. díj: **Manchin Júlia** (ELTE): *Апокриф советского самиздата. Благая весть Венедикта Ерофеева*. Bí-

ráló tanár: Hetényi Zsuzsa prof. (Első díjat a bíráló bizottság nem adott ki.) 3. kategória: történelem, kultúrtörténet, politológia, gazdaság – Megosztott I. díj: **Czanek Andrea** (Miskolci Egyetem): *Oroszország és az Európai Unió energetikai stratégiája, avagy törekvések és lehetőségek a kétezres években*. Bíráló tanár: Zsírosné dr. Jobbágy Mária (egy. adj., ME Idegennyelvi Okt. Közp.); **Kecskeméti Gábor** (ELTE): *A kötelező orosz nyelvoktatás bevezetése Magyarországon*. Bíráló tanár: Kardos József prof. (ELTE)

„Hanti-Manszijszk után Budapesten”

Rendszeressé váltak a magyar–orosz kulturális miniszteri találkozók

„Oroszországban szeretik a magyar kultúra minden ágát” – jelentette ki Alekszandr Alekszejevics Avgyejev orosz kulturális miniszter, aki Hiller István oktatási és kulturális miniszter meghívására 2008. november 18-án látogatott Magyarországra. Ez immár a második találkozó fél éven belül: első ízben 2008. június 29-én találkoztak Hanti-Manszijszkban, az V. Finnugor Világtalálkozóknak otthont adó nyugat-szibériai városban, mindössze néhány héttel az orosz miniszter kinevezése után. A két miniszter már akkor, az első ismerkedő találkozón egészen konkrét ügyekről tárgyalt: mindketten egyetértettek abban, hogy az intenzív kulturális kapcsolatépítésen belül különösen nagy hangsúlyt kell helyezni a múzeumi és filmes együttműködésre. Hiller István a kultúra és oktatás területén folyó kooperáció összehangolását javasolta (a magyar miniszter épp azon a napon tett látogatást a Hanti-Manszijszki Jugra Egyetemen is). Megállapodtak, hogy a közös munka e lendületének megőrzése érdekében ezentúl félévenként rendszeresen találkoznak.

Ilyen előzmények után ültek tárgyalóasztalhoz Budapesten, hogy folytassák stratégiai megbeszéléseiket a magyar–orosz kulturális kooperáció irányairól. Ezek közül mindketten a Sárospatak-folyamat folytatását emelték ki: 2009-ben *Sárospataki disputa* címmel kerekasztal-beszélgetést rendeznek orosz és magyar értelmiségiek részvételével, melynek témája a kultúra és gazdaság, a kultúra és állam, valamint a kultúra és finanszírozás kapcsolata lesz. Avgyejev szerint „új tartalommal, új közeg-

ben kell továbbvinni a Sárospatak-folyamatot, amely Vlagyimir Putyin gesztusával vette kezdetét, a sárospataki könyvek 2006-ban történt visszaszármaztatásával”. Az Oroszországban 2009-ben megrendezendő magyar filmhéten az új magyar rendezőgeneráció filmjeit mutatják be, és szisztematikusan tájékoztatják az orosz felet a magyarországi filmiparba való befektetési lehetőségekről. A Magyar Nemzeti Múzeumban „A szkiták kincsei” címmel nyílik nagykiállítás, amelyen számos Oroszországból érkező tárgyat is meg lehet majd tekinteni. Ezzel párhuzamosan reprezentatív magyar kiállítást szerveznek Oroszországban, több magyar múzeum közreműködésével. Hiller István bejelentette: a tervek szerint 2010-ben Budapesten az orosz múzeumok impresszionista alkotásaiból nyílik majd nagyszabású kiállítás a Szépművészeti Múzeumban.

„A kultúra követe”

Alekszandr Alekszejevics Avgyejev (1946) rendkívül nagy diplomáciai tapasztalattal foglalta el 2008 májusában az orosz kulturális miniszteri bársonyszéket. 2002–2008 között Oroszország franciaországi nagykövete, 1992–1996 között bulgáriai, 1987–1990 között pedig luxemburgi orosz nagykövet volt. 1973 óta dolgozik különböző beosztásokban a külügyminisztériumban: 1996–2002 között az orosz külügyminiszter helyetteseként, majd első helyetteseként tevékenykedett, az oroszországi rendszerváltás idején pedig a külügyminisztérium európai főigazgatóságának vezetőjeként volt nagy befolyása az új külpolitikai irány kialakításában. Számos európai nyelven beszél. A vele mint oroszországi francia nagykövettel kapcsolatba került kulturális személyiségek úgy emlegetik, mint igazi európeért, rendkívül művelt, liberális szemléletű diplomatát, aki emellett remek tolmácsoló is.

„Oktatási diplomáciai csúcsgyűlés”

Az ELTE új partnerei: a legnagyobb orosz egyetemek

Igazi diplomáciai csúcsgyűlés előtt áll az ELTE: a tél és tavasz folyamán a legnagyobb orosz egyetemek rektorai érkeznek, hogy együttműködési szerződést kössenek, s konkrét terveket tárgyaljanak meg az egyetem rektorával és szakintézményi vezetőivel.

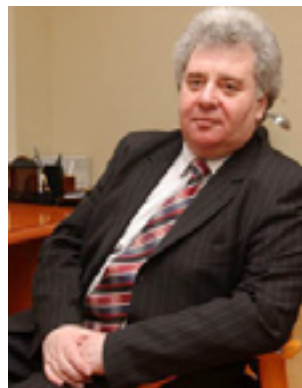
Ez az oktatásdiplomáciai eseménysorozat logikus betetőzése annak a folyamatnak, amely az ELTE magyar–orosz felsőoktatási kooperációiban – másfél évtized közismert okok miatt bekövetkezett apálya után – 2005 körül indult el, elsősorban a Ruszisztikai Központ kezdeményezésére és gyakorlati közreműködésével. A Ruszisztikai Központ Szvák Gyula professzor vezetésével összefogta a különböző intézményeket, amelyek a magyar–orosz felsőoktatási cserekapcsolatok újraszervezése iránt megfogalmazódtak. Jó alkalom volt erre a magyar–orosz kulturális évad, amelynek során – először a magyarországi évadok történetében – felsőoktatási és társadalomtudományi programok kapcsolódtak a kulturális bemutatkozáshoz. És nagyon is szervesen kapcsolódtak: ezek hatékonysága volt az egyik érv az új típusú egyetemközi kapcsolatok orosz területre való kiterjesztése mellett.

Hudecz Ferenc, az ELTE rektora az első pillanattól kezdve nyitott volt a nemzetközi oktatási kapcsolatok kulcsterületének megújítása iránt: így kezdődött el a Ruszisztikai Központ szakértői részvételével a kapcsolatépítés stratégiájának kidolgozása. Az alapelvek hamar világossá váltak: a hallgatói és oktatói cserék új alapra helyezése, vendégprofesszori és közös kutatói projektek iniciálása, közös szemináriumok, tudományos rendezvények szervezése, beleértve a távoktatási formákat és az új technológia adta lehetőségeket, videokonferenciáktól a „letölthető” előadásokig stb. Mindezen formák persze csak akkor válnak az egyetemi élet integráns részévé, amikor a két ország között az egyetemek közötti átjárhatóságot államközi, tárcaközi egyezmény a megfelelő jogi formában rögzíti, a modellek kialakítása, a leendő MA-programok stb. felvázolása azonban már most megtörténhet.

Erre adnak kiváló esélyt a közbönnálló tárgyalások és szerződéskötések, amelyek rangját, távlatait az alábbi „oktatásdiplomáciai kalendárium” már önmagában is jelzi:

**2009. január 31–február 3.
Budapest**

Jefim Pivovarov, a Moszkvai Állami Bölcsészegyetem rektora együttműködési szerződést írt alá az ELTE rektorával, projekt-megbeszéléseket folytatott a Ruszisztikai Központban.

Ефим Иосифович Пивовар (1949) történész, professzor, akadémiai levelező tag. Szakterülete a XX. század orosz történelme, az orosz értelmiség, az emigráció, a disszidens mozgalmak története.

Az **Orosz Állami Bölcsészegyetem (RGGU)** az ország egyik legfiatalabb, de legnépszerűbb egyeteme, 1990-ben jött létre a Moszkvai Történelmi-Lévtári Intézetből. Ma 9 intézetben és 3 karon folyik az oktatás: márkajele az iskolateremtő műhelymunka.

**2009. március 2–3.
Budapest**

Anatolij Torkunov, a Moszkvai Állami Nemzetközi Kapcsolatok Egyetemének rektora együttműködési szerződést írt alá az ELTE rektorával, és szaktanszékkel tárgyal.

Анатолий Васильевич Торкунов (1950) akadémikus, professzor, a politikai tudományok doktora, Délkelet-Ázsia első számú orosz szakértője, számos monográfia szerzője.

A **Nemzetközi Kapcsolatok Egyeteme (MGIMO)** az orosz Külügyminisztérium felsőoktatási diplomáciai szakembereképző intézménye, 1944-ben jött létre a Lomonoszov Egyetem nemzetközi karából. A MGIMO-s diák: ma már keresett nemzetközi „brand”.

2009. április 6. Jekatyerinburg

Dmitrij Bugrov, az Urali Állami Gorkij Egyetem rektora Jekatyerinburgban együttműködési megállapodást írt alá az ELTE rektorával. Megnyílik az egyetem finnugor tanszékén a „Magyar Pont”, melyek rendszerét a moszkvai Magyar Kulturális Központ kezdte kialakítani 2005-ben az OKM, majd a Külügyminisztérium támogatásával.

Дмитрий Витальевич Бугров (1962) történész, szakterülete Oroszország története (az orosz liberalizmus, a nemmarxista forradalmiság története stb.) 80 kötet, köztük tankönyvek szerzője.

Az Ural-vidék legnagyobb egyeteme 1920-ban létesült: az iparosítás felsőoktatási hátterét kiszolgáló szűk szakmai profil helyét ma 16 ezer hallgatót képző, 14 természet- és társadalomtudományi kart magában foglaló intézmény.

2009. április 8. Szentpétervári

Nyikolaj Mihajlovics Kropacsov, a Szentpétervári Állami Egyetem rektora tárgyal az ELTE rektorával a két egyetem között érvényben lévő együttműködési szerződés teljesülésének állásáról: értékeli a folyó programokat, áttekinthet a továbblépés lehetőségeit és perspektíváit. A pétervári egyetemen nyílt az első „Magyar Pont” 2005-ben, a finnugor tanszék mellett, ahol magyaroktatás, műfordítói program és kulturális rendezvények folynak.

Николай Михайлович Крощев (1959) jogtudós, szakterülete a büntetőjog, állam- és jogelmélet. 1985 óta tanít a pétervári egyetemen, 2008-ban választották rektorrá.

A Szentpétervári Állami Egyetem közel háromszáz éves: 1724-ben alapította Nagy Péter (Péter-egyetem néven), együtt a Tudományos Akadémiával és a Gimnáziummal.

2009. május 25. Budapest

Igor Olegovics Tyumencev, a Volgográdi Államigazgatási Akadémia rektora együttműködési programokról tárgyal és előadást tart a Ruszisztikai Központ *Álcárok a XVI–XVIII. századi Oroszországban* címmel tartandó tudományos tanácskozásán.

Игорь Олегович Тюменцев (1958) történészprofesszor. Szakterülete a XV–XVII. századi orosz társadalom- és politikatörténet, az orosz pravoszláv egyház története a XVI–XVII. század fordulóján, a kozákság története, Oroszország XV–XX. századi gazdaságtörténete, a Volga-vidék története. Közel 200 tudományos munka szerzője és társszerzője.

A Volgográdi Államigazgatási Akadémia 1992-ben alakult az oroszországi államigazgatási felsőoktatási képzési hálózatban. Klasszikus egyetemi oktatás mellett továbbképzés folyik a „Regionális elit iskolája” keretében.

2009. június 8. Budapest

Jurij Szergejevics Pivovarov akadémikus, az Oroszországi Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézetének (INION) igazgatója, a Magyar–Orosz Történelmi Vegyesbizottság oroszországi társelnöke konkrét, több intézmény bevonásával megvalósuló projektekről tárgyal, valamint részt vesz az ELTE Ruszisztikai Központ *Mi az oroszországi tudomány?* című módszertani konferenciáján.

Юрий Сергеевич Пивоваров (1950) történész, politológus. A Lomonoszov Egyetem és az RGGU tanára. Szakterülete a XIX–XX. századi orosz eszmetörténet és politikai gondolkodás.

Az Oroszországi Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézet (INION) 1969-ben alakult; ma a legnagyobb orosz kutató- és tájékoztató központ; állományát több mint 13,5 millió könyv és periodika alkotja.

„Egy híján húsz”

Az ELTE ruszisztikai kutatási és oktatási programjai:
1990–2009

Két évtizede lassan, hogy megalakult a Magyar Ruszisztikai Egyesület és tudományos műhelye, a Magyar Ruszisztikai Intézet – önszerveződő, autonóm tudományos társulásként. 1990-ben történt mindez: egy évvel a magyarországi rendszerváltás után, egy évvel a Szovjetunió felbomlása előtt. A régi intézményrendszer már nem működött, új intézményrendszernek még körvonalai sem jelentek meg. Egyetlen megoldás volt: a civil kezdeményezés; önállóan létrehozni egy olyan csoportot, amely azonnal képes reagálni a naponta változó – akkor még – „szovjet” világ kérdéseire, s amely ha nem is választ, de szakmailag megalapozott értékelést és háttérlemzést tud nyújtani a viharos sebességgel zajló eseményekhez. Ez volt az egyik kihívás. A másik kihívás látszólag kevésbé kötődött az aktuális helyzethez: a kialakult intézményi vákuumban nagy szükség volt egy olyan szervezeti keretre, amely a történeti ruszisztika körében végzett tevékenységeket továbbra is összefogja, az eredményeket megvitathatóvá, elérhetővé teszi, amely az e tudományágban dolgozó kiválóan képzett szakembereket együtt tartja. A harmadik kihívás közvetlenül abból eredt, hogy az orosz nyelv mint kötelező tantárgy megszűntével egyik napról a másikra minimálisra csökkent a hallgatók száma, az orosznyelv-tudást igénylő stúdiók száma. De meg nem szűnhetett; egy komoly egyetem, egy kutatóhely ezt nem engedhet meg: a ruszisztikai műhely érdeme is, hogy az orosz kultúra és történelem kutatása a budapesti egyetemen folytonos maradt.

Elvek és adatok

Korai lenne még a húsz év mérlegét megvonni, az összegzésnek sincs még itt az ideje. Az bizonyos, hogy az eltelt időszak a kezdeményezőket igazolta: a civil szakmai társulásból nemzetközi elismertséget szerzett tudományos intézmény fejlődött. Ha csak hozzávetőlegesen akarjuk számokkal jelezni a változást: közel húsz konferencia és nemzetközi tanácskozás, több mint ötven könyv, melyek között a műhelytanulmányoktól a vaskos monográfiáig, a szakmai gyorsjelentéstől a kortörténeti kézikönyvig a tudományos kommunikáció minden műfaja jelen van. Egy idézet a 2003–2006-os időszakot összegző jelentésből: „A kutatási eredményeket a kutatócsoport 1,7 fő statisztikai (tehát finanszírozott) létszámmal érte el.” A számok mögött a lassú, de következetes és minden tekintetben megalapozott intézményépítés hosszú folyamata húzódik: Szvák Gyula vezetésével 1995 végétől tanszéki jo-

gon működik az ELTE BTK Ruszisztikai Központja, amely 2006-ban a Történeti Ruszisztikai Tanszék nevet vette fel. E tanszék munkatársainak kezdeményezésére alapította a Magyar Ruszisztikai Egyesület 2006-ban az Alapítványt az Orosz Nyelvért és Kultúráért. A Ruszisztikai Központ részt vesz az egyetemi oktatásban is: a történelem szakos és doktori képzésben. *Történeti ruszisztika és modern szovjetológia* speciális programját minden egyetemi hallgató vagy diplomával rendelkező érdeklődő felveheti. A bolognai képzési rendszer új követelményeihez illeszkedve a tanszék kidolgozta a *ruszisztikai MA-szakot*, amely létesítéséről már döntött a MAB, indítása 2010 szeptemberétől várható. A különböző oktatási szintek egymásra épülése jegyében jött létre 2008-ban a Történeti Doktori Iskolán belül a *Ruszisztikai Program*. Az intézményi fejlődés legújabb jelentős fejezete a Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ megalakulása, amely nem egyszerűen új kereteket biztosít a kutatások számára, de azok kiterjesztését, diverzifikálását, tematikai bővítését is lehetővé teszi.

2003-ban a Ruszisztikai Központ mellett jött létre az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport, amely szigorúan meghatározott kutatási tervekben rögzített tematika szerint működik: az első hároméves periódusban elvégzett kapcsolattörténeti és historiográfiai kutatások során megtörtént a IX–XX. század eleje közötti legfontosabb orosz nyelvű források összegyűjtése, a magyar történetírás tárgyába vágó legfontosabb művek számbavétele. Ezzel párhuzamosan kulcsfontosságú jelenkortörténeti kutatások indultak az oroszországi rendszerváltás különböző aspektusairól. Fordulópontot jelentett az *Új iránzatok és eredmények a nemzetközi ruszisztikai kutatásokban* című, 2004-es konferencia, amely a nemzetközi tudományosság számára is nyilvánvalóvá tette, hogy a magyar ruszisztikai műhely mind interdiszciplináris szempontból, mind az intézményközi kommunikációban megkerülhetetlen fórum.

A magyar ruszisztika mindeközben új közegbe került; a nemzetközi elismerés mellett a hazai oktatás- és kultúráirányítás is együttműködő partnert talált benne: 2004-től a Ruszisztikai Központ lett a Magyar és Orosz Kulturális Évadok egyik lebonyolító szervezete, Szvák Gyula pedig az évadok főkurátora. Ez nemcsak új kontextust jelentett, hanem természetesen új operatív feladatok sokaságát is, ugyanakkor új gyakorlati felismerést is, nevezetesen: a tudományos „marketing” egyik legkiválóbb terepe a kulturális kooperáció. A hazai kulturális évadok történetében először fordult elő, hogy a szorosan vett művészeti blokkokkal egyenrangú szerepet kapnak a tudományos, elsősorban társadalomtudományi programok, hogy a könyvkiadásban a „fiction” mellett legalább akkora súlyt kap a „non-fiction”, s nemcsak esz-

szé-, hanem „kemény” tudomány formájában. Így lett az oroszországi magyar kulturális évadok kiemelkedő eseménye a társadalomtudományi kerekasztal, a történész-hét, előadássorozatok, könyvbemutatók.

A jelenkor és a távlatok

Mindezek alapján a 2006-ban indult és jelenleg is futó ruszisztikai kutatási program fő témája már egy minőségileg, szervezeti- és tudományos elveit tekintve is új keretben, átstrukturált tartalommal került megfogalmazásra: „Állam és nemzet: az orosz és kelet-európai hatalmi doktrínák a nemzeti-kulturális sajátosságok kontextusában a X–XX. században”. A kutatási terület definiálásakor világos volt, hogy a nemzet (és az állam) történelmi szerepének 1989 utáni ismételt felértékelődése mellett nem mehet el szó nélkül a történettudomány. A jellegzetesen XIX. századi tör-

ténelmi jelenség XX. század végi, XXI. század eleji reneszánsza mély történelmi elemzést igényel, minél több új forrás bevonásával, párhuzamosan tovább folytatva a historiográfiai alapkutatásokat. A kutatás tematikus hálójának kialakításakor az állam önreflexiók mechanizmusa mint a hatalom önmagáról vallott nézetrendszere középpontba került – abban a széles értelemben vett kulturális közegben, amelynek az egyes nemzetek legdöntőbb sajátosságait köszönhetik. Ez a jellegzetesen eszmetörténeti kérdéskör csak a társdiszciplínák bevonásával vizsgálható: művészettörténet, irodalomtörténet, kultúrtörténet, egyháztörténet csak együttesen ragadhatja meg a probléma ideológiatörténeti lényegét, az egyetemes történeten belül, forrásfeltáró és historiográfiai leíró módszerrel. A most folyó kutatás így egyszerre interdiszciplináris és összehasonlító jellegű: egy nagy régió különböző kultúráin belül keletkezett elméleteket kísérel meg egymás mellé állítani, egy hosszú időszeleten – ezer éven – belül.

Az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport tagjai és fő kutatási témájuk

Szvák Gyula professzor, a kutatócsoport vezetője (1953): *Az orosz autokrácia sajátosságainak historiográfiája; az orosz hatalmi doktrínák a kora újkori, újkori Oroszországban; a hatalmi doktrínákat kísérő/támogató vagy opponáló politikai/kulturális mítoszok és azok működése*

Bodnár Erzsébet (1953): *Tradíció és modernizáció kérdései a XIX. század első felében; az európai és a keleti kérdés az orosz külpolitikában a XVII–XIX. század folyamán*

Bótor Tímea (1972): *Oroszország története a XIV–XV. században: a moszkvai fejedelmek örökösödési rendje; fejedelmi családok: elit-vizsgálat az ideológia és valóság tükrében*

Filippov Szergej (1959): *Egyházzsakadás Oroszországban a XVII. században; Oroszország „európaizálása” a XVIII–XIX. században, a Bizáncból örökölt államfelfogás*

Font Márta professzor (1952): *A keleti szláv államalapítás problematikája a kortársak és az utódok diskurzusaiban (a Kijevi Rusz kora); középkori magyar kormányzat-történet; államalapítások Közép-Kelet-Európában; a középkori történetírás kezdetei; magyar – keleti szláv kapcsolatok*

Forgács Iván (1958): *Új hullámos értékváltások a szovjet-orosz filmművészetben*

Gyóni Gábor (1978): *Orosz- finnugor kapcsolatok; nemzetiségek Oroszországban és a Szovjetunióban; Novgorod története*

Gyimesi Zsuzsanna (1967): *Az orosz Ezüstkör művészeti élete és kultúrája; Irodalmi és képzőművészeti párhuzamok az 1920-as évek Szovjetuniójában*

Juhász József (1955): *A Balkán 1945-től napjainkig; Oroszország és a kelet-közép-európai államok kapcsolatai a rendszerváltás után*

Krausz Tamás professzor (1948): *A holokauszt a Szovjetunióban; sztálini szocializmus-koncepció; Lenin szellemi hagyatéka*

Kríza Ágnes (1975): *XV–XVIII. századi orosz és kelet-európai kultúrtörténet; középkori ortodox képelméletek, későközépkori ortodox hitvédő irodalom*

Pölöskei Ferenc akadémikus, professzor emeritus (1930): *A magyar állam a XIX–XX. században; nemzet és állam: a kultúra mint a hatalom önreflexiója a szovjet korszakban a párt és az állam központi intézményeinek levéltáraiban található dokumentumok tükrében*

Sashalmi Endre (1964): *Az abszolutizmus és az autokrácia ideológiája és gyakorlata; az orosz és a nyugat-európai államfejlődés; külpolitika, ideológia és propaganda a kora újkori Kelet-Európában*

Sz. Bíró Zoltán (1959): *Az orosz liberalizmus eszmetörténete, liberális hatalmi doktrínák a XIX. század végén. A rendszerváltás politikatörténete; jelenkori orosz kül- és belpolitikai irányok*

Szili Sándor (1961): *Szibéria meghódítása és historiográfiai interpretációi; a normann kérdés forrásai és historiográfiája*

Az elmúlt közel két évtized, s különösen az utóbbi öt év tapasztalata alapján a Ruszisztikai Központ tevékenységében továbbra is szerves egységben marad a kultúra és a tudomány: a tudományos kutatások nyilvános vitáját és eredményeinek közzétételét nemcsak a hagyományos fórumokon és műfajokban, hanem

a kulturális kommunikáció csatornáin is igyekszünk célközönségeinkhez eljuttatni. Folyamatosan és fokozatosan tágitani kívánjuk e közönség körét is. Az orosz kultúrával már hivatásszerűen foglalkozó vagy már érdeklődő csoportok mellett igyekszünk új híveket szerezni: akiket eddig még nem érintett meg az „orosz-

A Ruszisztikai Központ kiadványaiból

Ruszisztikai Könyvek / Книги по русистике

Sorozatszerkesztő: Krausz Tamás és Szvák Gyula

- I. *Zsidók Oroszországban 1900–1929* (Szerk.: Krausz Tamás–Szilágyi Ákos), 1995
- II. Тамаш Краус: *Советский Термидор*, 1997
- III. *1917 és ami utána következett.* Előadások és tanulmányok az orosz forradalom történetéből (Szerk.: Krausz Tamás), 1998
- IV. *Русская литература между Востоком и Западом.* Сборник статей. (Szerk.: Szilárd Léna), 1999
- V. *Место России в Европе / The Place of Russia in Europe* (Szerk.: Szvák Gyula), 1999
- VI. *Bebesí György: A Feketeszázak. Az orosz szélsőjobb kialakulása a századelőn*, 1999
- VII. Andrej Szaharov: *Az orosz történelem új terminológiája*, 2000
- VIII. Szvák Gyula: *IV. Iván és I. Péter utóélete*, 2001
- IX. *Место России в Евразии / The Place of Russia in Eurasia* (Szerk.: Szvák Gyula), 2001
- X. Radnóti Klára: *Európa Moszkvika képe a XV–XVI. században*, 2002
- XI. Czéh Zoltán: *A GULAG mint gazdasági jelenség*, 2002
- XII. *Peresztrojka és tulajdonáthelyezés* (Szerk.: Krausz Tamás – Sz. Bíró Zoltán), 2003
- XIII. *Московия: специфика развития / Muscovy: The Peculiarities of its Development* (Szerk.: Szvák Gyula), 2003
- XIV. Szili Sándor: *Szibéria birtokbavételének koncepciói az orosz és a szovjet történetírásban*, 2005
- XV. Halász Iván: *A tábornokok diktatúrái – a diktatúrák tábornokai. Fehérgárdista rezsim az oroszországi polgárháborúban*, 2005
- XVI. *Новые направления и результаты в русистике / New Directions and Results in Russistics* (Szerk.: Szvák Gyula), 2005
- XVII. *Holokauszt: történelem és emlékezet / Холокост: история и память* (Szerk.: Krausz Tamás), 2005
- XVIII. *Региональные школы русской историографии / Regional Schools of Russian Historiography* (Szerk.: Szvák Gyula), 2007
- XIX. Сергей Филиппов: *Религиозная борьба и кризис традиционализма в России XVII века*, 2007
- III. Csaba László, Lengyel László, Krausz Tamás és Szilágyi Ákos: *A Szovjetunió vége?* Szakértői gyorsjelentés, 1991
- IV. Viktor Zemszkov: *A GULAG tényekben, adatokban*, 1991
- V. *Népiptás a Szovjetunióban. Gulag, kuláktalanítás, náci genocídium az adatok tükrében.* Sz. Makszudov, V. Ny. Zemszkov és A. Sevjakov tanulmányai, 1992
- VI. *A jelcini gazdaságpolitika alternatívái.* Csaba László, Richard Parker, Alekszandr Buzgalin és Andrej Kolganov elemzései, 1992
- VII. Varga Lajos: *Ukrajna. Történeti áttekintés*, 1993
- VIII. *1917. Orosz forradalom – szovjet történelem.* Előadások, 1993
- IX. *A rendszerváltás a Szovjetunióban a tények tükrében (1989–1991)*, 1993
- X. Ronald Suny: *Grúzok, örmények, azerbajdzsánok. Az etnikai konfliktusok története a Kaukázuson túli köztársaságokban*, 1993
- XI. *Jelcin és a jelicinizmus.* Szakértői jelentés, 1993
- XII. Dmitrij Szemuszin: *Belorusszia rövid története*, 1993
- XIII. Katona Magda: *A közép-ázsiai etnikai konfliktusok történetéhez*, 1997
- XIV. *Konyec jelicinscini*, 1999
- XV. *Dokumentumok történeti ruszisztikánk tárgyköréből* (Felelős szerk.: Havas Ferenc), 2000
- XVI. Irina Glebova: *Hogyan boldogult Oroszország a demokráciával?* 2008
- XVII. Sz. Bíró Zoltán: *Oroszország visszatérése.* Tanulmányok, 2008

(Poszt)szovjet füzetek /

(Пост)советские записки

Sorozatszerkesztő: Krausz Tamás és Szvák Gyula

- I. *A peresztrojka vége? A peresztrojka történeti-politikai nézőpontból*, 1991
- II. Andrej Petrov: *Privatizálás a Szovjetunióban*, 1991

ság”, vagy különböző okoknál fogva korábban eltávolodtak tőle. A tudományos produktumok publikussá tétele tehát továbbra is két szinten fog folyni: a szakmai fórumokon az akadémiai tudományosság nemzetközi standardjainak megfelelő formában; valamint a szélesebb közönség számára, bővülő koncentrikus kö-

rökben – a racionális fogalmakkal dolgozó, de közérthető, jó értelemben vett ismeretterjesztés és szemléletformálás érdekében. Fő munkamódszerünk mindkét szinten a szakmai hálózatépítés: nemzetközi ruszisztikai műhelyek és hazai civil közösségek állandó dialógusának fönntartása az együttgondolkodás jegyében.

A Ruszisztikai Központ tudományos rendezvényeiből

I. Hagyományos, kétévenkénti nemzetközi ruszisztikai konferenciák

Kétévenként gyűlnek össze a nemzetközi ruszista társadalom legkiválóbb képviselői, hogy egy-egy középponti téma kapcsán bemutassák a szakma legfrissebb kutatási irányait, eredményeit, megvitassák az elvi és módszertani kérdéseket. A konferenciák előadásait a Ruszisztikai Központ elektronikus formában, honlapján is elérhetővé teszi, valamint önálló kiadványokban publikálja. A konferenciák immár irány- és mértékadóvá váltak a hazai, valamint számon tartottá a nemzetközi ruszisztikában, programjai a konferenciaközi időszakokra is tematizálják az intézményközi tudományos véleménycsere-t. Legfontosabb hatásuk azonban az, hogy olyan közös kutatásokat, projekteket indukálnak, amelyek mind a magyar–oroszlós kétoldalú, mind a többoldalú tudományos cserék és kooperációk „napirendjét” is szisztematikusan bővítik és frissítik.

- **Oroszország helye Európában.** 1998. május 10–12. – Budapest
- **Oroszország helye Euráziában.** 2000. május 22–23. – Budapest
- **A Moszkvai Oroszország fejlődési sajátosságai.** 2002. május 14–15. – Budapest

- **Új irányzatok és eredmények a nemzetközi ruszisztikában.** 2004. május 17–18. – Budapest
- **Az orosz történetírás regionális iskolái.** 2006. május 29–30. – Budapest
- **Az állam és a nemzet történelmi formaváltozásai Oroszországban és Közép-Kelet-Európában a X–XX. században.** 2008. május 19–20. Budapest

II. Tematikus tanácskozások

- **1917 és ami utána következett.** 1997. október 15–17. – Budapest
- **GULAG – mítosz és valóság.** 1999. november 25–27. – Budapest
- **A Habsburg- és a Romanov-birodalom.** 2005. március 31. – Moszkva
- **Új koncepciók és új vitakérdések az oroszországi és a magyarországi történetírásban: Orosz–magyar történelemszínház Moszkvában.** 2005. április 4–8. – Moszkva
- **A magyar–oroszlós kapcsolatok tizenkét évszázada.** 2005. május 26. – Budapest
- **Két birodalom – három főváros.** 2005. november 14. – Szentpétervár
- **A holokauszt a tudományos kutatásban és az iskolai oktatásban.** 2005. december 2. – Budapest
- **Két birodalom – sok nemzetiség.** 2007. június 25. – Szentpétervár
- **Az 1917-es orosz forradalom és a világ.** 2007. szeptember 24. – Budapest
- **Perifériától a perifériáig?** 2008. február 25. – Budapest – Kerekasztal-beszélések Krausz Tamás professzor 60. születésnapja tiszteletére

III. Legutóbbi esemény

- **Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatás problémája Kelet-Európában 1989 után.** 2009. február 9.

Történelem és elmélet:

Krausz Tamás: *Az új nemzetállamok – az etnikai tisztogatás mint legitimáció?*

Tamás Gáspár Miklós: *Az etnikai tisztogatás mint a normalizáció módszere, 1939–2008*

Búr Gábor: *Import vagy saját? Etnikai tisztogatás Afrikában*

A Szovjetunió felbomlása és következményei:

N. F. Bugaj (Moszkva, Oroszlós Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete): *A társadalom kikristályosodásának problémája a Szovjetunió felbomlásakor: az állami kizorító politika bevezetése, területi átépítés*

Sz. Bíró Zoltán: *Etnikai konfliktusok a Kaukázus két oldalán (1988–2008)*

Nemzetállamok – soknemzetiségű közegben? A Nyugat-Balkán 1989 után:

K. V. Nyikiforov (Moszkva, Szlavisztikai Intézet): *Az etnikai tisztogatás mint az új államok létrehozásának mechanizmusa a volt Jugoszlávia területén az 1990-es években*

A. Zivotic: *A felbomlás egyik oka: Jugoszlávia és a nagyhatalmak kapcsolatai a hidegháború idején*

Juhász József: *A föderációtól az új nemzetállamokig – a jugoszláv és a csehszlóvak eset hasonlóságai és különbségei*

„A szobor emberré válik”

Krausz Tamás Lenin-könyvéről

A mai történetírás fő árama Lenin elméleti és politikai teljesítményét a terrorizmus és a diktatúra narratívájába helyezte: a Leninkultusz helyét egy differenciálatlan ellenkultusz foglalta el Oroszországtól Amerikáig, Angliától Magyarorszáig. Ezért is külön jelentősége van annak, hogy Krausz Tamás, az ELTE professzora erede-

ti kontextusában, az eredeti szövegek alapján értelmezi újra Lenin művét, kutatásának műfaját is így határozva meg: „*társadalomelméleti rekonstrukció*”. A Napvilág Kiadó gondozásában megjelent kötetet közel százoldalas életrajz, képanyag, gazdag forrás- és irodalomjegyzék, időrendi áttekintés és jegyzetek egészítik ki, borítóján az 1938-ban hamis vádak alapján kivégzett Nyikolaj Buharinnek, a bolsevik párt teoretikusának Lenin-rajza szerepel. A vállalkozás fontosságát és időszerűségét jelzi már a könyv rendkívül élénk közönség- és sajtófogadtatása; a legelső szakmai méltatások alapján várható, hogy a kötet nemcsak idehaza, hanem az országhatárokon kívül is alapvető forrásmunkává válik. „Magyarországon kifejezetten

A „lenini válasz”

Lenin életműve egy válaszlehetőség volt az 1910-es években kialakuló válságra, amikor az I. világháború jelezte, hogy az emberiség döntő fordulathoz közeledik. Az orosz forradalom, a „lenini válasz” az akkor felemelkedő munkásmozgalom, az orosz történelem, a világháború terméke, s mint ilyen, társadalomelméleti modellként is vizsgálható.

Lenin élete központi törekvését az *Állam és forradalom* című munkájában fogalmazta meg, miszerint a társadalmi forradalom célja: minden típusú társadalmi, gazdasági, politikai, etnikai-nemzetiségi elnyomás megszüntetése. Ez másképp nem megy, csak az államhatalmi gépezet teljes megsemmisítésével, és egy alulról szerveződő társadalom felépítésével (utóbbit nevezik társadalmi önkormányzatnak, szocializmusnak, anarchiának). Az államszocializmus legitimációs ideológiája kiáltó ellentmondásba került az emberi szabadságeszménnyel, az elnyomás mindennapi tapasztalataival. Ezt az ellentmondás-halmazt kell végigelemezni ma is a válságból kivezető út keresésekor: végig kell gondolni a korábbi alternatívák kiválasztásának folyamatait.

Amennyire a történelem igazolta Lenin álláspontját az orosz forradalomra vonatkozóan, annyira ellentétbe került elképze-

léseivel és reményeivel a *forradalom utáni* fejlődés irányvonala. 1917 előtt politikai koncepciójának egyik sarkalatos pontja volt a demokrácia kérdésköre, amely a forradalomhoz vezető úton az átmeneti szakaszokat rögzítette. Elméletében a *polgári demokrácia*, illetve a demokrácia-felfogások kritikáját, amely a kapitalizmuskritikájával összefüggésben fogalmazódott meg, nem egyszerűen a demokrácia gazdasági és szociális dimenzióival támasztotta alá, hanem új politikai-szervezeti „követelményrendszer” is felvázolt: a polgári demokrácia plebejus demokráciává, majd *munkásdemokráciává* („félállam”) alakul át, amely az egész társadalmi-gazdasági rendszerváltozás hatalomszerkezeti átalakulását feltételezte. Lenin elméleti, politikai, társadalmi alternatívaként írta be magát a XX. század történelmébe, és mint ilyen, előtörténete a mai útkereséseknek. A kérdés napjainkban is hasonló módon vetődik fel: meghódítható-e a kapitalista civilizáció a társadalmi emancipáció útján? A válasz keresésekor aligha kerülhet meg Lenin elméleti és politikai öröksége. A „lenini válaszban” a megélt történelmi tapasztalat olyan fogalomrendszerrel alakult át, amely ellentmondásaival is eszközt ad a humanisztikusabb világ megközelítésére. (Részletek Krausz Tamás könyvbemutató elhangzott szavaiból)

civil kurázi szükséges ahhoz, hogy valaki ilyen szemlélettel ehhez a témához nyúljon” – jegyezte meg a könyvbemutatón Ormos Mária akadémikus, aki a mű egyik erényét abban látja, hogy meggyőzően ábrázolja a bolsevik vezető által megtett szellemi utat: „a szobor emberré válik”. Az alábbiakban Sípós Péter, a történettudományok doktora értékeléséből közlünk részleteket:

Lenin a XXI. században

Vajon időszerű-e Lenin a jelen évszázadban? Krausz Tamás történész nagyszabású új könyvében igenlő választ ad erre a kérdésre, abból indulva ki, hogy az orosz forradalmár életművének ismerete nélkül nem értelmezhető az egykori Szovjetunió és ezzel együtt a XX. század sem, amelynek számos tényezője jelen van napjaink fejleményeiben is. Nemkülönben időszerűvé teszi, hogy Lenin „az általa megélt történelmi tapasztalatokat olyan elméleti fogalmak sorává alakította át, amely... az ellentmondásai ellenére is eszközt ad azoknak, akik egy más, humanisztikusabb világ lehetőségében gondolkodnak”.

Az is nyilvánvaló, hogy időszerű maradt azon üzenet, amely különleges értéknek tekinti a nemzeti önrendelkezési jogot, nem ismer el semmiféle értékhierarchiát a népek, kultúrák és nyelvek között, és kárhóztat bármiféle „államnyelvi” koncepciót. A szintézis szerzője úgy összegezte Lenin elméleti nézeteit, összekapcsolva politikai tevékenységével, hogy mindezt nem tekintette „leninizmusnak”.

A szovjet korszakban az államalapítót szoborrá merevítették, tévedhetetlen küldetéses hősnek ábrázolták, aki mindent előre látott, s akinek mindig és mindenben igaz volt. A posztszovjet időkben pedig divattossá vált Lenin démonizálása, a „Lenin-fálás”, amely szerint a XX. század legtöbb iszonyatáért Lenin, valamint az általa létrehozott párt és állam a felelős. Krausz tartózkodott bármilyen végletől, és magabiztosan haladt át az apologetika Szküllája és a prezenzizmus Kharübdiszé között.

A szerző elsődleges forrásnak a lenini írásműveket tekintette, amelyek szövegét filológiai alapossggal elemezte. A bennük rejlő gondolati anyagot belemagyarázás, erőltetett „ráérzés” és prekonceptió nélkül boncolgatta. Empátiával élte bele magát a köny-

vek, tanulmányok, cikkek keletkezésének valóságos történelmi-politikai körülményeibe, ezért képes megérteni és megértetni, hogy egy adott helyzetre Lenin miért éppen oly módon reagált, ahogy az egy-egy írásában, beszédében kifejeződött.

Krausz történetírói módszerének a professzionális szövegkritikák mellett másik erénye, hogy szinte a maga teljességében ismeri a posztszovjet korszakban hozzáférhetővé vált leniniákat. Ezek száma ugyan az 1990 előtt publikált írásokhoz képest csekély, de jelentőségük annál nagyobb. Ugyanis Lenin elméleti és gyakorlati tevékenységének olyan vonásait mutatják meg, amelyekről korábban nem eshetett szó. Sztálin nem csupán Lenin tetemét helyezte mauzóleumba. *A leninizmus kérdései* című előadás-sorozatával életművét is szellemi kriptába zárta, és a legrigorózusabban tiltott, sőt veszélyes volt az általa megszabott kánontól eltérni.

A szovjet korszak tabuival való gyökeres szakítás legmarkánsabban abban nyilvánul meg, ahogyan a szerző Lenin szerepét elemzi az erőszak és terror rendszerének kialakításában. Nem menteti a szovjet állam megalapítóját és több éven át vezetőjét, hanem történelmi kontextusba helyezi a terror egyértelmű szorgalmazását és könyörtelen alkalmazását. Rámutat arra, hogy Lenin a polgárháború befejezése után is szükségesnek tartotta – a katonai győzelem politikai hasznosítása érdekében – a kíméletlen elnyomó intézkedéseket az egyházakkal és a szovjethatalom iránt illojálisnak minősített értelmiséggel szemben. A kárhóztos módszerek közé tartozik az első koncepció politikai per az eszer ellenzék felszámolásának célkitűzésével.

„Ma már nem lehet vitás, hogy a politikai és ideológiai ellenfelek eltávolításának ez a jogi procedúrákat jórészt félretevő módja... olyan cselekvési struktúrák előtt követte ki az utat, amelyek ellenőrizhetetlenné tették a politikai ellenfelek elszigetelésének egész módszerét. Lenin és a bolsevik vezetők... általában az egyén szabad gondolkodásának rendőri korlátait építették fel...” – mutat rá Krausz a kontinuitásra a lenini és a sztálini hatalmi gyakorlat között. A szovjet állam nemzetközi politikájában a folyamatosság oly módon érvényesült, hogy már az 1920-as évek elején összefonódott a világforradalmi internacionalizmus a szovjet nagyhatalmi érdekekkel.

Krausz Tamás: Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció. Napvilág Kiadó, 2008, 547 o.

Tragédia – hős nélkül

Anatolij Torkunov Alekszandr Csubarjan könyvéről

A II. világháború története továbbra is az orosz történettudomány egyik fő kutatási és vitatémája. Orosz könyvújdonságok közül ajánlva, ezúttal az Orosz Tudományos Akadémia Egyetemes Történeti Intézete igazgatója, Alekszandr Csubarjan monográfiájára hívjuk fel a figyelmet: Anatolij Torkunov, a Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Egyeteme rektorának recenziójából orosz nyelven közlünk részleteket. A teljes szöveg *Уроки трагедии, в которой не было героев* címmel az *Izvesztyija* 2008. szeptember 23. számában olvasható (<http://torkunov.mgimo.ru/bio.php>)

Все дальше в прошлое уходят события Второй мировой войны, но споры и размышления о причинах величайшей трагедии XX века, об ответственности за нее и уроках для сегодняшнего дня продолжают с новой силой. К естественному процессу переосмысления исторического опыта примешиваются политические и идеологические мотивы, прежде всего – со стороны новых государств Балтии и Восточной Европы, пытающихся радикально пересмотреть причины и природу Второй мировой войны – для самоутверждения и сведения счетов с советским прошлым. Канун войны оказался в фокусе острых дебатов политиков и публицистов. Дебаты сосредоточены в основном на советской внешней политике, изобилуя мифологемами и откровенными искажениями исторической правды. Тем больший интерес вызывает новое фундаментальное исследование одного из крупнейших историков международных отношений, директора Института всеобщей истории, академика РАН Александра Чубарьяна *Канун трагедии*.

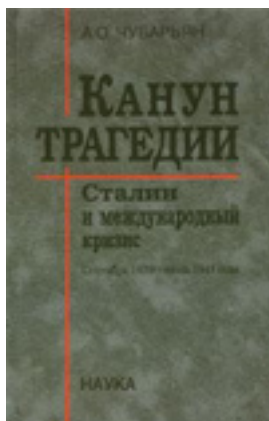
Автор рассматривает узловые проблемы предвоенных международных отношений через призму советской внешней политики, соотнося с поведением других акторов мировой политики. (...) Идеологические разногласия и взаимные подозрения, парализующий страх перед агрессором, иллюзорные надежды умиротворить его за счет других, оказались сильнее трезвого понимания стратегического общего интереса и способности защитить его сообщца. Бал правила страх, эгоизм, циничная грубая сила и психология выживания любой ценой. В этой трагедии не было героев, и даже

жертвы агрессии чаще всего становились ее пособниками. Сталинская внешняя политика, по Александру Чубарьяну, при всей несомненной брутальности была не аномалией, а неотъемлемой частью общего контекста и вытекала из стремления обезопасить СССР любой ценой, включая умиротворение агрессора и сотрудничество с ним. Автор далек от того, чтобы оправдывать действия Сталина или изображать его по моде последних лет трезвым (пусть жестоким и циничным) реалистом, избравшим в критической обстановке единственно верный путь. (...) Немалая доля ответственности за возникновение войны лежит на странах Запада, которые попустительствовали Гитлеру в надежде направить его военную машину на восток. Приводимые автором новые документы (особенно – аналитические материалы британской разведки) дают свежее подтверждение существования таких расчетов, раскрывая подлинный настрой западных элит в отношении СССР и третьего рейха. Большое значение этого фактора признают и объективные западные историки.(...)

Конечно, мир с тех пор во многом изменился, радикально трансформировалась и Россия, ставшая на путь демократического развития и прагматической внешней политики по защите своих законных национальных интересов. Но многие на Западе продолжают видеть в ней советско-имперскую страну, имманентно враждебную западной цивилизации. Окончание „холодной войны“ не устранило застарелых комплексов – опасений сильной России, представления о ее культурно-цивилизационной „чужеродности“. Отсюда –непрекращающиеся попытки изолировать нашу страну, создать противовесы ей на постсоветском пространстве, использовать двойные стандарты в оценке ее политики. Но если даже во времена сталинизма политика ведущих стран Запада по обеспечению своей безопасности без участия России и за ее счет была близорукой и окончилась провалом, то

теперь она тем более не имеет ни оснований, ни перспектив. Тем не менее в Европе до сих пор нет единой системы коллективной безопасности с полноценным участием России. Но и нам в России нужно избавляться от некоторых своих закоренелых предубеждений и шатаний между идеализацией Запада, с одной стороны, и его огульным поношением – с другой. Иначе нам опять придется ждать новой смертельной угрозы, чтобы забыть о своих разногласиях.

Александр Чубарьян: *Канун трагедии: Сталин и международный кризис. Сентябрь 1939 – июнь 1941 года, Москва, Наука, 2008*

Oroszország visszatérése

Szilágyi Ákos Sz. Bíró Zoltán könyvéről

Élénk szakmai érdeklődés mellett mutatta be a Ruszisztikai Központ 2008. október 28-án a RUSSICA PANNONICANA sorozat két új kiadványát, Irina Glebova *Hogyan boldogult Oroszország a demokráciával?* és Sz. Bíró Zoltán *Oroszország visszatérése* című köteteit. Itt hangzottak el Szilágyi Ákos méltató szavai, amelyekből az alábbiakban részleteket közlünk.

Sz. Bíró Zoltán írásai, minden feltett polemikus szándék nélkül, pusztán a bennük foglalt informatív ismeretanyaggal, az érvelés tárgyyszerű elfogulatlanságával és politikai pragmatizmusával, azzal, hogy az egyébként együttműködésre ítélt „másik” – Oroszország – saját álláspontját, saját nemzeti érdekét és érdekérvényesítő politikáját nem tekinti eleve bűnnek, kiküszöbölendő hibának, rosszindulatú tévedésnek, gonosz merényletnek, sőt, amely esetenként jogos vagy legalábbis méltányolható, a mindennapos ideológiai és médiahasználatra forgalomba hozott mitikus mesei konstrukciókat „dekonstruálja” és az esztét is használni képes ember számára használhatatlanná teszi.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ezek a józanul mérlegelő, a vizsgálati tárgynak nem propagandisztikus célú elváltoztatására – lerombolására vagy felmagasztalására –, hanem megismerésére törekvő írások a megismerő ész szelíd és szolid érvelésével szedik szét és tesszik ártalmatlanná ezeket az Oroszország – a másik Európa – ténylegesen létező másságát titokzatos és veszedelmes idegenséggé és ártó ellenségességgé átalakító mítoszokat, rémmeséket, amelyek korántsem veszélytelenek: az ellenséges idegen félelmet keltő képe ugyanis mindig a háborús konfrontációk veszélyét rejti magában. Ez utóbbi pár évben egy új hidegháborúét. Az ellenséges idegennel ugyanis nem lehet szövetséget kötni; az ellenséges idegentől bármi kitelik (ma a gázcsapokat zárja el és gonoszul a markába röhög, holnap meg, ki tudja, talán még rakétákat is képes kilőni a merő önvédelemből rakétákat telepítő Európára). Hogy esetleg megint Oroszország – a rettentő „Orosz medve” – testesítheti meg a Nyugat ellenidentitását – mellékes, hogy ez idő szerint elsősorban „a csapok ura” szerepében –, az több mint rossz hír. Oroszország ugyanis erre a nyugati kihívásra – szinte reflexszerűen – ugyanazt válaszolja, amit háromszáz éve

egyfolytában: az ő ellenidentitását, az ellenséges idegen rémképét ugyanis az állami létére, területi egységére törő, őt minden módon függőségben tartani, leigázni, kifosztani igyekvő, legitim nemzeti érdekeit semmibe vevő atlantista Nyugat fogja megtestesíteni.

Rendkívüli jelentősége van tehát minden szellemi erőfeszítésnek, amely útját állja a másság misztifikációjának és az önmisztifikációknak is, megtöri az Oroszország másságát ellenséges idegenséggé átalakító sztereotípiákat (a misztifikáció és önmisztifikáció ilyen sztereotípiáira gondolok: Oroszország olyan rejtély, amely egy nagy titokba van becsomagolva, és ezt a titkot örök homály burkolja be stb.). Ezek a misztifikációk nem csupán békétlenséghez, háborús szembenálláshoz, örökös konfrontációhoz vezetnek, hanem előtételté szilárdulva, katonapolitikai, gazdaságpolitikai, geopolitikai döntéseket mozgatva olyan stratégiai tévedéseket vonnak maguk után, amelyek az előtételt foglyává lett, elvakult döntéshozó legsajátabb érdekeit ássák alá (mint azt Sz. Bíró Zoltán az iraki háború megindítása és a kőolajár-robbanás, illetve a rakétatelepítés vagy az amerikaiak által a posztsovjét utódállamokban, a közelkülföldön iniciált „színes forradalmak” vagy az ugyancsak általuk forszírozott Nabucco-projekt példáján megmutatja).

A könyv címe – *Oroszország visszatérése* – többértelműségével híven jellemzi a kialakult helyzetet. Mert honnan tér vissza és hová tér vissza Oroszország? Nos, bármilyen hihetetlenül (ha ugyan nem félelmetesen) hangzik is az Oroszországról szóló rémmesék hívei számára: Európába tér vissza, a világba tér vissza, és pedig nem katonai erőszakkal, hanem gazdaságilag, azzal az igénnyel, hogy elfogadják saját nemzeti érdekeit pragmatikusan képviselő nagyhatalomként. De erre a visszatérésre Európába csak azért került sor, mert Oroszországnak – az 1990-es évek nagy önfelszámolása, önmegtágadása után és kétségkívül ennek eredményeként is – sikerült visszatérnie önmagához, az orosz politikai és gazdasági fejlődés rá szabott európai módját keresve és találva meg. Ez volt ugyanis a korábban Oroszországból kiköltözött erő visszatérésének előfeltétele is. Ez idő szerint nem látom be – és Sz. Bíró Zoltán könyve csak még inkább megerősített ebben –, miért kellene ettől az erőtől a Nyugatnak jobban félnie, mint bármely más erőtől, mint akár önnönmagától is, s hogy miért veszélyeztetné Oroszország visszaerősödése a világot jobban, mint bármely más erőhatalom ereje a világon – az Egyesült Államoktól Kínán át Indiáig.

Sz. Bíró Zoltán: *Oroszország visszatérése. Posztsovjét füzetek XVII. kötet, 2008*

„Csak az van, ami nincs”

Bemutatjuk a DOLCE FILOLOGIA sorozatot

„Augusztus után se írni, se olvasni nem lehetett úgy, mint azelőtt” – írja Alekszandr Genisz esszéjében, mely az ELTE BTK *Az orosz irodalom és kultúra Kelet s Nyugat vonzásában* c. doktori programja és Műfordítói Műhelye által kiadott *Dolce Filologia* sorozat V. kötetében olvasható. Hetényi Zsuzsa szerkesztő, egyben a doktori program vezetője a sorozat indításakor joggal vélhette, hogy „augusztus” – azaz az 1991. augusztusi oroszországi puccs – után nemcsak olvasni és írni nem lehet ugyanúgy, mint azelőtt, hanem: orosz irodalmat tanítani sem. Szerencsére eltűnt az az ideológia, amely kijelölte a tanítandó művek körét, kiiktatta más művek más körét. De tegyük hozzá máris: a tiltások és tűrések határai az orosz kultúra budapesti oktatásában mindig személyfüggőek is voltak: mindig voltak olyan kiváló tanáregyenlőségek mind a nyelvészeti, mind az irodalomórákon, akik révén az ideológián kívüli szemlélet vált irányadóvá. A tankönyvekben azonban mindez nem vagy csak később jelenhetett meg. Ezért az „augusztus utáni” orosz irodalom-oktatásnak azzal is számolnia kellett, hogy tárgyának fogalma radikálisan megváltozott: „Csak az van, ami nincs” – fogalmaz sarkosan a főntebb idézett Genisz.

1993-ban alakult meg Szilárd Léna egyetemi tanár vezetésével *Az orosz irodalom és kultúra Kelet s Nyugat vonzásában* c. doktori program, amely – következő vezetője, Han Anna habilitált egyetemi docens, majd jelenlegi irányítója, Hetényi Zsuzsa egyetemi tanár révén – e komplex módszertani kérdés tematizálását is magára vállalta. Ennek nyomán született a *Dolce Filologia* sorozat első és legutóbbi kötete két olyan kiváló, a folytonosságot biztosító tudós-tanár, Zöldhelyi Zsuzsa és Han Anna tiszteletére, akik egész magyar orosz irodalmár- és műfordító generációt indítottak el pályájukon.

Hiánypótló vállalkozás a sorozat két műfordításkötete, amely azt a folyamatot rekonstruálja, ahogyan a mai orosz szépirodalom és esz-szépszika megszületett: „az új Oroszország-

ban az íróknak nincs más választása, mint hogy modern legyen”. Ez a genezis, a kényszer és szabadság kettőssége képez találkozási pontot a *modern* magyar és a *modern* orosz irodalom között is.

A *Könnyű műfaj ólomnehézekkel* című esszékötet voltaképp egy pillanatot – az „augusztus” utáni helyzet – lenyomata. Amikor már nem lehet szovjet íróknak lenni, de még nehéz orosz íróknak mutatkozni. Amikor már politikai és gyakorlati értelmét veszítette az emigráció és a disszidensség fogalma, de átlépni belőle a szabadság világába, amely még nincs is, még meg kell teremteni, ugyancsak nem könnyű. A kötetben megjelent öt fontos esszé (a válogatás és az okos, jól eligazító előszó Vértes Judit doktorandusz hallgató munkája). Erejük és érvényük elsősorban a személyességben rejlik: a kimondott/leírt szóért teljes egészében a szerző kezekedik, nem kell neki állam, párt, írószövetség, semmilyen instancia: „Az esszéizmus olyan mitológia, amely a szerzősége alapszik” – írja Mihail Epstejn nyitó írásában.

A személyiség és a „ki vagyok én?” végső kérdését állítja középpontjába az *Én – nem én* című modern prózai antológia is, amely kronológiailag a „hatvanasok” nagy nemzedékétől a brezsnyevi pangás éveiben születettekig tart, irodalmi felfogásokat tekintve pedig Szolzsenyicintől Szorokinig számos irányt érint. Domináns műfaja az „egyperces novella”, a néhány műfoggással abszurdba csavart anekdota, amely mint a szovjet korszak legszemélyesebb (és legveszélyesebb – mert legkiszámíthatatlannabb) városi folklór-műfaja vált modellszerűvé a két Popovtól Petruszovszkáján át a nálunk kevésbé ismert, de remek Maramzinig.

Az életrajzi kisesszék, az eredeti szövegminőséget színvonalasan visszaadó diákfordítások mindegyikében a szerkesztő-kurszusvezető tanár kézjegyet lehet fölismerni: mind az interaktivitásra épülő műfordításképzés, mind a szövegkiadás nagyívű koncepciója jóval túlmutat az „egyetemi segédkönyv” keretein. Hiánypótló kiadvány a szó „könyvpiaci” értelmében is: jelenleg ez az egyetlen hozzáférhető, a kortárs orosz irodalomról szóló megbízható áttekintés. Pótolni kénytelen ugyanakkor azt „a meg nem valósult könyvtervet” is, amelynek kálváriájáról a múltán kereső szerkesztői előszó tudósít.

- **I. *Dolce Filologia*.** Irodalomtörténeti, kultúrtörténeti és nyelvészeti tanulmányok Zöldhelyi Zsuzsa 70. születésnapja tiszteletére. Szerk. Hetényi Zsuzsa, 1998
- **II. Hetényi Zsuzsa: *Örvényben I.*** Az orosz-zsidó próza története (1860–1940). 2000 (Angolul: In the Maelstrom. CEU-Press, 2008)
- **III. Hetényi Zsuzsa: *Örvényben II.*** Az orosz-zsidó próza antológiája (1860–1940). 2000
- **IV. Zöldhelyi Zsuzsa: *A külföldi közvetítés szerepe az orosz irodalom magyar fogadtatásában (XIX. század).*** 2008
- **V. *Könnyű műfaj ólomnehézekkel. Öt fontos modern orosz esszé.*** Vál. és bev. Vértes Judit. Szerk. Hetényi Zsuzsa, 2008
- **VI. *Én – nem én. Modern orosz prózai antológia.*** Szerk. Hetényi Zsuzsa, 2008
- **VII. *„Szóba formált világ”. Tanulmánykötet Han Anna születésnapjára.*** Szerk. Hetényi Zsuzsa, 2008

«Вот такой новояз» Újnyelv-lecke haladóknak

Irina Oszipova rovata

Язык, как и всё в этом мире, меняется. Истина, не требующая доказательств. В противном случае россияне и сегодня бы говорили на старославянском языке. И тем не менее, темп и масштабы тех изменений, которые претерпел русский язык за последние два десятилетия, поражают.

Именно об этом мы и будем говорить в этой рубрике. Мы назвали её «новоязом». Хотя и отдаём себе отчёт в условности употребления этого слова, ставшего своего рода термином. Слово *новояз* (на английском *newspeak*) было придумано Оруэллом в его знаменитом романе-антиутопии *1984*. Там это язык, искусственно созданный для обслуживания тоталитарного режима. Максимально упрощённый и регламентированный с точки зрения грамматики и лексики, он служил для манипуляции сознанием людей и исключал возможность неконтролируемого властью, оппозиционного мышления (*мыслепреступления* по Оруэллу).

Сегодня лингвисты называют *новоязом* официальный язык советской эпохи. Ему приписывается целый ряд свойств: тяжеловесные конструкции, в которых, как правило, отсутствовало обозначение реального субъекта действия, что создавало иллюзию объективности (*Полным ходом идёт уборка зерновых. Запущен в эксплуатацию новый блок реактора. Трудящиеся страны, мировой пролетариат, всё прогрессивное человечество, ...*), нагромождение конструкций с родительным падежом, патетичность и, что самое важное, – строжайшая регламентированность и клишезированность, требующая дословного воспроизведения канонизированных предложений, словосочетаний, слов.

Однако наивно было бы полагать, что названные выше отличительные черты новояза – явление исключительно советское. Их легко обнаружить в риторике любой политической власти. Достаточно вспомнить «оказание братской интернациональной помощи, выполнение интернационального долга в Афганистане» в советское время и «установление демократического порядка в

Ираке» в наши дни. Любая власть старается избегать прямых, вызывающих в обществе негативную реакцию определений и формулировок, предпочитая говорить об «оздоровлении экономики», «принятии превентивных мер», «реструктуризации», «защите интересов», а не об увольнениях, повышении цен, бомбёжках, агрессиях и т. д.. Да и обязательность воспроизведения готовых языковых блоков – хорошо известное в использовании языка явление. И мотивируется оно не только идеологией, но и модой, «языковым вкусом эпохи», стремлением обозначить свою принадлежность к той или иной субкультуре.

Как бы то ни было, сегодня «советский» язык ушёл в прошлое вместе с общественным строем, который он обслуживал. И не только официальный язык, но и такие выражения, как *в газете выбросили, в магазине дают что-то*. Ушло в пассивный запас множество слов, обозначавших реалии советской эпохи, множество слов прошло процесс демифологизации, деидеологизации и переконнотации. Язык (и сознание людей) проделали огромную работу по переосмыслению окружающего мира и оценке его явлений.

Сегодня никого не удивляет предложение типа «Лидер местных коммунистов прошёл во второй тур губернаторских выборов». Но даже трудно представить себе, как бы отреагировал на это предложение гражданин Советского Союза. Практически каждое слово этого предложения вызвало бы у него недоумение. *Лидер?* Кто это? Тогда этого слова просто не было в активном словаре, его можно было представить, скажем, по отношению к спорту или какому-то другому соревнованию. Были *руководители, вожди*. Почему должность названа так нечетко и неуважительно? *Лидер коммунистов?* Да ещё и *местных?* *Тур?* В советские времена слово *тур* употреблялось только по отношению к какому-либо художественному конкурсу. *Второй?* Разве их два? *Губернаторские выборы?* А кто такой *губернатор?* Это слово в те времена вызывало ассоциации с историческим прошлым, безвозвратно канувшим в Лету. Для сегодняшнего носителя языка оно уже стало привычным, и он вряд ли задумывается над тем, почему нет *губерний*, коль скоро есть *губернаторы*. И стоит ли после всего этого удивляться тому, что лидер российских коммунистов в духе нового времени называет Ленина гениальным *менеджером*. Вот такой новояз ...

Ирина Осипова

„Márkanév” – vagy „minden idők legnagyobb oroszja”?

Széljegyzetek az *Oroszország neve* című tv-sorozatról

Különös, történelmi „kiszavazó” show zárult le 2008. december 27-én a *Rosszija* közzszolgálati tv-csatornán *Oroszország neve* címmel: a fél éven át tartó sorozat folyamán ki kellett választani azt az orosz történelmi személyiséget, akinek neve egyet jelent Oroszország nevével. A történészek által összeállított 500 történelmi nevet tartalmazó listáról a közönség 2008. június 12-én, Oroszország Napiján szavazott, az ösztől zajló döntőbe 12 híres történelmi személyiség került. – A programról Krausz Tamás és Szvák Gyula cikkéből közlünk részletet (*Népszabadság*, 2008. december 31.). A program honlapja: <http://www.nameofrussia.ru>

Oroszország választott

Oroszország választott. Ezúttal nem vezért, hanem nevet. Minden idők legnagyobb oroszát, akinek a posztmodern utáni korban a nagy nemzet „márkaneként” kellene funkcionálnia...

...A finis hihetetlen izgalmakat és váratlan fordulatokat hozott, miután a harmadik versenyszakaszból a mezőny hamar hármas bolyokra oszlott. Korán megszökött az Alekszandr Nyevszkij, Sztálin és Nagy Péter hármas, őket a Lenin, Puskin, Sztolipin üldöző trió követte. Erősen leszakadva következett Nagy Katalin, II. Sándor, a „reformer” cár és Szuorov, a XVIII. századi nagy hadvezér. A mezőny végén Mengyelejev, Dosztojevszkij kullogott, míg az utolsó helyet tartósan IV. (Rettegett vagy Félelmetes) Iván foglalta el. Az utolsó előtti héten Puskin néhány nap alatt megduplázta szavazatait és élre tört, miközben Sztolipin is felzárkózott a harmadik helyre. A sokáig az élbolyban lévő Sztálin és Nagy Péter visszacsúszott a 4. és 5. helyre. És akkor következett az utolsó, a Sztolipinnak szentelt adás, ahol a múlt századelő „nemzeti liberális” monarchista, a forradalmárok ezreit lenyagkaztató miniszterelnöke nevében a zsűri elnöke, a világhírű rendező és színész, Nyikita Mihalkov játszotta el a prókátor szerepét. Itt azt hittük, hogy előre borítékolni lehet a végkifejletet... A 90-es évek valamennyi közvélemény-kutatásának biztos győztese, I. Péter egyre inkább lemaradt, nem beszélve Leninről, aki pedig egy ideig reprezentatív, országos felmérésen Sztálin és I. Péter mögött biztos harmadik volt. Most azonban mint galambot a cilinderből, úgy varázsolták elő Sztolipint, aki pár órával a szavazás lezárása előtt még vezetett. Végül kevesebb mint 1000 szavazattal szorult az 524 575 voksot kapott – Alekszandr Nyevszkij mögé. A harmadik helyre

további négyezer szavazattal lemaradva Jozsif Sztálin futott be. A show a rendszerváltás utáni Oroszország legnagyobb szabású kísérlete volt arra, hogy a tömegek történetiszemléletét egy kívánt irányba befolyásolja, hogy a szocializmussal elvesztett identitását újjal cserélje fel. A verseny lefolyása és végeredménye azt mutatja, hogy a tömegek ellenkező irányú nyomása alatt az elitiek még mindig bizonytalanok a tekintetben, hogy a múlt mely értékeit szeretnék felmutatni a jelen számára.

Oroszországban ma a cári monarchia reformátora, Sztolipin fejezi ki a leginkább az uralkodó elit ízlését. Bárki is lett a „győztes”, egy bizonyos: a mai rendszer legitimitációját, igazolását sokkal inkább képviseli Sztolipin a maga forradalom- és szocialistaellenes meggyőződésével, a tőkés magántulajdon és az orosz államnacionalizmus – tegyük hozzá, sikertelen – összeházasításával, mint bárki más a 12 jelölt közül. A negyedik Puskin mégiscsak az orosz kultúra szimbóluma, a „szabadság dalnoka”. Teljesen idegen az új üzleti és reklámkultúra szellemétől, de azért pozíciói igazán nem gyengék a mai orosz társadalomban. Az ötödik Nagy Péter – Sztolipinnal ellentétben – nem tekinthető a monarchia „demokratizálójának”, sokkal inkább annak a Nyugat irányában túlságosan elkötelezett „konzerválója”, a mai konzervatív államnacionalizmus másik irányzatának szimbóluma. Hogy végül mégsem Sztolipin lett a befutó, az talán viszonylagos ismeretlenségén és a tömegek ellenállásán múlott. Jöhetett a kompromisszumos megoldás: egy XIII. századi fejedelem, a „jégmezők lovagja”, aki tényleg nem fáj senkinek, hiszen németverő hős is, szent is, ráadásul jó régen élt. Akárcsak Bölcs Jaroszláv az ukránoknál.

Sztolipin mai hívei, az „új oroszok” tömegei a világválság feltételei között a nacionalista tekintélyuralom modern formájában látják rendszerük fennmaradásának zálogát... Láthatólag más kihívások is léteznek: a szovjet korszak is velük élő történelem. A XXI. századi médiagyőztes, Alekszandr Nyevszkij alakja ugyanis a sztálini korszakban, különösen a Nagy Honvédő Háború idején megihlette a szovjet propagandát is, amely felnagyította és megszépítette valóságos történelmi teljesítményét. Ejzenstejn filmje (Prokofjev zenéjével) *A jégmezők lovagjáról* (1938) – amely Sztálin utasítására készült, és amelyet a magyarok idősebb generációi is láthattak az államszocialista korszakban – ezt a katonai tradíciót és egyszersmind Oroszország nagyságát és egységes államként való fennmaradását idézte meg. Így lehetett hát „Oroszország neve” Alekszandr Nyevszkij, a pravoszláv egyház szentje, aki műsorbéli szószólója, Kirill metropolita, az azóta pátriárkává megválasztott egyházfő áldásával békét hozott az „Oroszország” nevű tv-csatorna adásába. Már csak az a kérdés, hogy az Oroszország nevű állam polgárai kiegyeznek-e ezzel.

A végeredmény

Igazhítú Szent Alekszandr Nyevszkij (1221–1263) Novgorod fejedelme, Tver fejedelme, 1252-től Vlagyimir nagyfejedelem / Св. благоверный князь Александр Невский. Князь Новгородский, князь Тверской, с 1252 великий князь Владимирский (524 575 szavazat)

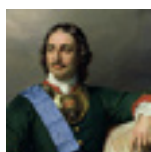
Pjotr Arkagyjevics Sztolipin (1862–1911) belügyminiszter, majd Oroszország miniszterelnöke (1906–1911), államreform és agrárreform kezdeményezője / Столыпин Петр Аркадьевич. Министр внутренних дел, премьер-министр России (1906–1911), выдающийся реформатор (523 766 szavazat)

Joszif Visszarionovics Sztálin (1879–1953) államférfi, politikai és katonai vezető. 1922-től a párt főtitkára, 1941-től szovjet kormányfő, 1945-től generalisszimusz / Сталин Иосиф Виссарионович. Государственный, политический и военный деятель. Генеральный секретарь ЦК ВКП(б) с 1922 года, глава Советского Правительства Генералиссимус Советского Союза (1945). (519 071 szavazat)

Alekszandr Szergejevics Puskin (1799–1837) költő, próza- és drámaíró, a modern orosz irodalmi nyelv megteremtője / Александр Сергеевич Пушкин. Поэт, прозаик, драматург, создатель современного русского литературного языка (516 608 szavazat)

Nagy Péter (I. Péter; 1672–1725) az első orosz imperátor, a modern orosz állam megteremtője, Szentpétervár megalapítója / Пётр Первый. Первый русский император, создатель современной системы государства, основатель Санкт-Петербурга (448 857 szavazat)

Vlagyimir Iljics (Uljanov) Lenin (1870–1924) forradalmár, az 1917-es októberi forradalom vezére, 1917-1924 között a szovjet kormány feje / Владимир Ильич Ленин (Ульянов). Революционер, лидер октябрьской революции, глава советского правительства (424 283 szavazat)

Fjodor Mihajlovics Dosztojevicszkij (1821–1881) író, számos elbeszélés és regény szerzője (*Bűn és bűnhődés, A félkegyelmű, Ördögök, A Karamazov testvérek*) / Федор Михайлович Достоевский. Писатель, автор многочисленных повестей и романов («Преступление и наказание», «Идиот», «Бесы», «Братья Карамазовы») (348 634 szavazat)

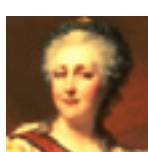
Alekszandr Vasziljevics Szuворov (1729–1800) kiváló hadvezér, generalisszimusz. Pályafutása alatt egyetlen vereséget sem szenvedett, több mint 60 ütközetet vezetett, s mindet megnyerte / Суворов Александр Васильевич. Непобедимый полководец, генералиссимус. За всю свою карьеру не знал ни одного поражения: дал более 60 сражений и все выиграл. (329 028 szavazat)

Dmitrij Ivanovics Mengyelejev (1834–1907) tudós-polihisztor, kémikus, a vegyi elemek periódusos rendszerének felfedezője / Дмитрий Иванович Менделеев. Гениальный энциклопедист. Химик, открыл периодическую систему химических элементов (306 520 szavazat)

Rettegett („Félelmetes”) Iván (IV. Iván; 1530–1584) az első orosz cár, tehetséges államférfi, ugyanakkor kegyetlen zsarnok / Иван IV Грозный. Первый русский царь. Талантливый государственный деятель и одновременно – кровавый тиран (270 570 szavazat)

Nagy Katalin (II. Katalin; 1729–1796) orosz imperátornő (1762-től), a felvilágosult abszolutizmus képviselője / Екатерина II Великая. Императрица (с 1762), представитель идеи просвещенного абсолютизма (152 306 szavazat)

II. Sándor (1818–1881) 1855-től imperátor, a jobbágyrendszer eltörlője / Александр II Освободитель. Император с 1855. Отменил крепостное право (1861) (134 622 szavazat)

Összes szavazat / всего голосов:

4 498 840

Magyarok Hanti-Manszijsziban

Az ELTE új felsőoktatási együttműködési Oroszországban

„Hanti-Manszijsziba visszatértek a magyarok” – ezekkel a szavakkal kommentálta 2006-ban a sajtónak a Hanti-Manszijszki Autonóm Körzet kormányzója, Alekszandr Filipenko, hogy a Jugra Egyetemen Magyar Pont – könyv- és médiatárral felszerelt oktatókabinett – nyílt az oroszországi Magyar Kulturális Évad keretében. Azóta alig több, mint három év telt csak el, de évről évre 150-170 diák tanul magyarul – több, mint az ország egészében együttvéve. A folyamatos kapcsolattartás eredménye az is, hogy 2008 júniusában Hanti-Manszijsz volt a fő regionális program Hudecz Ferenc, az ELTE rektora és Szvák Gyula, a Ruszisztikai Központ vezetője oroszországi munkalátogatásán.

A rendkívül produktív tárgyalássorozat nyomán új megállapodások születtek az egyetemek közötti együttműködés kiszélesítéséről Viktor Szadovnyicsij akadémikussal, a Lomonoszov Egyetem (MGU) rektorával, Anatolij Torkunov akadémikussal, a moszkvai Állami Nemzetközi Kapcsolatok Egyeteme (MGIMO) rektorával és Jefim Pivovar akadémiai levelező taggal, az Orosz Állami Bölcsészettudományi Egyetem (RGGU) rektorával (részletesebben I. az *Orosz Nyelgyed* 8. oldalán). A konkrét területek között szerepelt az orosz nyelven indítandó új mesterszak létesítése, a hallgatói és oktatói csere bővítése, közös diplomát adó képzések előkészítése, a doktori iskolák közötti együttműködés elősegítése közös témavezetések és szakmai szemináriumok formájában, s a kooperáció a bölcsészeti- és társadalomtudomány mellett kiterjed az alkalmazott tudományok számos területére is. Az orosz főváros három legnagyobb, világszinten is a legjobbak között jegyzett egyeteme mellett az ELTE rektora és professzora a hanti-manszijszki Jugra Egyetemen kötött együttműködési megállapodást.

Miért épp Hanti-Manszijsz? Ez a kérdés néhány évvel ezelőtt még alapos magyarázatra szorult, ma már azonban evidencia: a magyar diplomácia, ezen belül a magyar oktatás- és kulturális politika kiemelt célterülete Oroszország e különleges vidéke.

A Hanti-Manszijszki Autonóm Körzet ma az egyik legizgalmasabb oroszországi régió: az Ural túloldalán található, a nyugat-szibériai tajgavidék központjában, az Irtis és Ob folyók találkozásánál, 2900 kilométerre Moszkvától, tehát kb. annyira, mint Budapest Moszkvától: területe 535 ezer km², lakosainak száma 2008 eleji adatok szerint 1 505 200; a körzetben 120 népcsoport él, köztük 29 ezer hanti és 12 ezer mansi – a finnugor nyelvcsaládon belül a legközelebbi rokonaink. A finnugor származású őslakosság ugor ágának itt maradt leszármazottai alapján nevezték el a területet: „Jugra”, azaz „Ugorország” – ezt a nevet viseli az egyetem is. A térség azonban nem csupán etnográfiai-történeti okokból fontos Magyarország – s tegyük hozzá: a világ – számára.

A „Hanti-Manszijszki Autonóm Körzet” az orosz államot alkotó 86 szövetségi jogalany közül a legfiatalabb: 1992-ben kapott önálló státust (és hozzá költségvetést), maga Hanti-Manszijsz pedig mindössze 1995 óta viseli a „főváros” rangot. Ez alatt az egy-másfél évtized alatt épült fel a tajga érintetlen természeti környezetében egy XXII. századi város: a jövő század technológiája szerint tervezett hipermodern városközpont és ipari negyed, szórakoztató, sport- és kulturális centrum a legelőkelőbb világvárosokra emlékeztet; a minden képzeletet felülmúló „Művészetek Palotájában” 1700 fős színházteremtől a legjobb orgonával felszerelt hangversenyteremig minden megtalálható: a kultúra itt életformateremtő eszköz. Eközben a régió távolabbi vidékein a rénszarvas-tenyésztésből és -pásztorokból, a tradicionális mindennapi életét éli az őslakosság maradéka, s őrzí a térség kulturális és etnográfiai értékeit.

Az térség gazdagságának forrása az olajkincs: a körzet az Orosz Föderáció olajkitermelésében az első helyet fog-

Szamarovo: Magányos sziget (hanti nyelven: csugasz). Az i.e. VIII-VI. században az Ob-Irtis folyók között keletkezett az árterülete fölé emelkedő, tajgai fenyő borította, szigetszerű halom, az ugorok őseinek lakhelye. Ma tájvédelmi park Hanti-Manszijsz határában

lalja el, első a villamosáram-termelésben, az ipari termelésben és az információs technológiai beruházások terén. Az adminisztratív központként funkcionáló Hanti-Manszijszk mellett a fő gazdasági-ipari központ Szurgut: itt van a Szurgut-nyeftyegaz és a Szurgutgazprom központja, valamint Szibéria legnagyobb villamos erőműve. A magyar gazdaság is jelen van (a MOL vegyesvállalata révén), de a térség nagyívű lakásépítési és szociális, illetve a kulturális területet is érintő oktatási-informatikai programjai sok lehetőséget kínálnak. Erős a külföldi érdeklődés, a gyorsaság dönt.

Az ELTE küldöttsége – Székely Árpád, akkori moszkvai magyar nagykövet társaságában – jól előkészített terepre, jó pillanatban érkezett a hanti-manszijszki Jugra Egyetemre. A 2001-ben alapított, de rendkívül dinamikus fejlődő regionális egyetem vezetőségének egyik alapelve a nyitottság: a hat kar és öt intézet között nemcsak a régió közvetlen ellátására szolgáló mérnöki, gáz- és olajipari, gazdasági és jogi oktatási egységeket fejlesztek, hanem a társadalomtudományi, művészeti, nyelvi ágakat is. Az egyetem 2005-ben elnyerte az „Európai minőség” címet, és fölkerült „Oroszország 100 legjobb felsőoktatási intézménye” listára. Az egyetem akkori rektora, Jurij Reutov és Hudecz Ferenc, az ELTE rektora által aláírt hosszú távú egyetemközi együttműködési megállapodás nemcsak stratégiai irányokat jelöl ki, hanem már konkrét terveket is körvonalaz. Jelentőségét mutatja, hogy a küldöttséget fogadta a terület kormányzója, Alekszandr Filipenko is, akit méltán neveznek nemcsak a régió, hanem Oroszország egyik „erős emberének”.

A szibériai „híd-ember” – így emlegette az orosz sajtó Alekszandr Filipenkót, amikor 2005-ben Putyin elnök ismét őt jelölte a nagy jelentőségű körzet élére. 1991-ben került legelőször a körzet kormánya élére, s azóta egyfolytában, mind a legfelsőbb irányítás, mind a helyi hatalom legteljesebb bizal-

Jurij Reutov és Hudecz Ferenc rektorok

utánban az EU–oroszc csúcstalálkozó, majd az V. Finnugor Világtalálkozó, ahol Magyarország Sólyom László köztársasági elnök vezette delegációval volt jelen, a kulturális és oktatási küldöttséget pedig Hiller István kulturális miniszter vezette.

„A Magyar Pont az a hely, ahol egyszerre van jelen Bartók zenéje, a gulyásleves receptje és József Attila költészete” – ezzel a szlogenrel nyílt meg 2006 márciusában a Magyar Pont a Jugra Egyetemen, ahol kiváló lehetőség kínálkozott arra is, hogy a nyelv és kultúra terjesztésének ezen új modellje kialakuljon. A hálózat koncepcióját Kiss Ilona (2003–2008 között a moszkvai Magyar Kulturális, Tudományos és Tájékoztatási Központ igazgatója) dolgozta ki, létrehozását a kulturális tárca (később a külügyminisztérium) támogatta. A hanti-manszijszki Magyar Pont az egyetem finnugor tanszéke mellett működik, a magyartanítás az egyetemi program szerves részeként folyik: orosz filológia szakosok választható idegen nyelvként, finnugor szakosok egyik finnugor nyelvként vehetik fel e tárgyat. A Magyar Pontok távlati célja az, hogy konkrét „találkozási helyként” szolgáljanak a helyi és a Magyarországról érkező diákok, tanárok, tudósok számára.

Látogatóban a hanti-manszijszki kormányzónál. A képen (jobbról): Székely Árpád nagykövet, Filipenko kormányzó, Hudecz Ferenc, Jurij Reutov és Szvák Gyula

Hanti-Manszijszk város vezetése és értelmisége nemcsak egyetemi-akadémiai területen, hanem a helyi közösségek szintjén is közvetlen kapcsolatépítésre törekszik: ennek jegyében érkezik Budapestre 2009 áprilisában delegáció a hanti fővárosból, hogy tesvérvárosi kapcsolatot létesítsen Zuglóval.

Az ürömi Szent Alekszandra-kápolna Orosz történelmi emlékhely Magyarországon

Különleges programmal zárult a 2008. évi nemzetközi ruszisztikai történetes konferencia, amelyet *Az állam és nemzet történelmi formaváltozásai Oroszországban és Közép-Kelet-Európában a X–XX. században* címmel a Magyar–Orosz Történeti Vegyesbizottság, az ELTE Ruszisztikai Központ, az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport és az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért szervezett (2008. május 19–20): a tanácskozás amerikai, brit, magyar és orosz résztvevői ellátogattak az ürömi Szent Alekszandra-kápolnába (I. a címlapfotót), ahol a 2004-ben történt újratemetés óta Alekszandra Pavlovna Romanova nagyhercegnő (1783–1801), I. Pál orosz cár leánya, II. Katalin unokája, Habsburg József nádor felesége hamvai nyugszanak.

„Alekszandra Pavlovna nagyhercegnőt politikai megfontolásokból adták férjhez Habsburg József főherceghez, Magyarország nádorához. Ám ez a kezdetben tisztán dinasztikus érdekből megkötött házasság nagyon hamar az egymást szerető szívek öszinte szövetségévé vált. Keresztényi alázatával és mindenkihez lehajolni kész szeretetével a nagyhercegnő nemcsak férje, Habsburg József, de az egész magyar nép szeretetét és megbecsülését kivívta” – hangsúlyozta az újratemetésen mondott emlékbeszédében Hilarion (Alfejev) bécsi és ausztriai püspök, a Magyar Ortodox Egyházmegeye kormányzó főpapja, összegezve, mennyi mindent tett a nagyhercegnő Magyarországgért, Pest és Buda építéséért: „Művészeti fesztiválokat rendezett, amelyekre többek között olyan nagy zeneszerzők utaztak Budára, mint Haydn és Beethoven. A történelem az ő nevével kapcsolja össze a magyar nemzeti lobogó megjelenését abban a színösszeállításban, amelyben ma is ismerjük.”

Alekszandra nagyhercegnő, aki Magyarországot második hazájának tartotta, tragikusan rövid ideig élt itt: 1800 februárjától 1801. március 16-án bekövetkezett haláláig. A művelt, közvetlen és őszinte természetű nádorné, akit a köznép „magyar királynéként” emlegetett, gyakran kikocsizott Buda környékére: így ismerte és szerette meg Ürömet, ahol József nádor nyaralókastélyt építtetett. 1800 júniusában Alekszandra másállapotba került, s hamarosan kiköltözött Ürömbe szűkebb környezetével az ún. kis nádori villába. 1801. március 8-án leánygyermeknek adott életet, aki a szülés után pár órával meghalt. Nem sokkal ezután, március 16-án Alekszandra Pavlovna is elhunyt. Ideiglenes nyughelye a kapucinusok vízvárosi temploma volt, majd 1803 szeptemberében, végakarátának megfelelően helyezték nyugalomba az addigra elkészült ürömi sírkápolnában.

Alekszandra Pavlovna emlékének ápolására jött létre az Ürömi Orosz Lelki Misszió, amelyet rendszeresen felkerestek a cári család tagjai, orosz kulturális személyiségek. A misszió gondozta az Alekszandra adományozta 3700 kötetes, majd egyre bővülő könyvtárat, az értékes kegytárgyakat. 1883-ban II. Sándor (Alekszandra testvére) születésének 100. évfordulója alkalmából a kápolnát felújította, új ikonosztázt állíttatott. A II. világháború után megszűntek a rendszeres istentiszteletek. 1981-ben a kápolnát kifosztották, elröbölték a halotti keresztet, a tetemet megszenteltelenítették. Alekszandra Pavlovna tetemét ekkor a budai Várban helyezték el.

1990-ben, a budapesti Radonyezsi Szent Szergij egyházközség kezdeményezésére – Berki Feriz, majd Kádár Iván protoierej vezetésével – újra megindult a hitélet. Üröm önkormányzata támogatásával és Laboda Gábor polgármester személyes közreműködésével megkezdődött a kápolna helyreállítása, a történelmi emlékhely kialakítása: e tevékenység elismeréseként a polgármesternek Radonyezsi Szent Szergij-érdemrendet adományozott II. Alekszandr pátriárka. A missziót és a történelmi emlékhelyet ma Nyikolaj Kim protoierej vezeti.

Az ürömi ikonosztáz: II. Sándor orosz cár ajándéka (1883)

Részletesebben lásd: <http://ofen.orthodoxy.ru>, <http://www.uromikapolna.fw.hu/>

„Malevicstől az óhitűekig”

A „Russzkij Mir” folyóiratot és internetes archívumot lapozva

II. Alekszij pátriárka képe szerepel a *RusszkijMir.ru* című folyóirat 2009. évi legelső számának címlapján. A nemrég elhunyt pravoszláv egyházfő az orosz világ számára többszörösen is jelképes személyiség volt. Észtország fővárosában, Tallinban született (világi neve Alekszej Mihajlovics Rüdiger), apja 16 éven át volt a tallini Kazanyi Istenanya Születése templom papja. Alekszij pátriárka, a szülői hivatást követve, ugyancsak teológiai akadémiaát végzett (Leningrádban), s 1957-től az észtországi Tartu városának székes-egyházában kezdte papi szolgálatát. Rendkívül szerteágazó, gazdag életpályájának nagy korszaka 1990. június 7-én kezdődött: a „rendszerátló” pátriárka egyik legnagyobb érdeme, hogy 2007-re elérte az orosz pravoszláv világ újraegyesítését, az oroszországi és a külföldi pravoszláv egyházak kanonikus kapcsolatáról szóló aktus aláírását. Alekszij pátriárka február 23-án töltötte volna be 80. életévét.

A *RusszkijMir.ru* című folyóirat még csak egyéves, de az első évfolyamból máris kitelne az orosz világ életének enciklopédiája – különösen az Orosz Világ Alapítvány honlapjának naponta bővülő cikkarchívumával együtt. Az *Orosz Világ Alapítvány* mindjárt a legelső számában tematikája teljes spektrumát bemutatta: Malevics, az orosz kultúra „márkajele” éppúgy helyet kapott benne, mint a „közel-külföld” (azaz a volt szovjet köztársaságok) területén élő oroszajkúak mindennapi élete. A „távol-külföld” (a Föld többi országa) által befogadott s művelt orosz kultúra ugyancsak állandóan jelen van a lapban: így vált az egyik legutóbbi szám különlegességévé a bolíviai óhitű orosz diaszpóra sajátos világáról szóló írás. Az óhitűekről az alapítvány honlapján is nagy cikk olvasható (rövid részletet mellékelünk belőle). A *russzkijmir.ru* naponta bővített cikktára főként a napi történések megértéséhez közöl kommentárokat, jubileumok alkalmából háttéranyagokat. „A folyóirat és a honlap megbízható és hasznos információs forrásul szolgál mindazoknak, akik az orosz világ és az új Oroszország iránt érdeklődnek” – szól Vjacseszlav Nyikonov, az Orosz Világ Alapítvány igazgatójának ajánlása. (<http://russkijmir.ru/publication>)

Евгений Левин: Очерки русского старообрядчества

Богослужебные и обрядовые реформы, предпринятые в середине 17 века по инициативе патриарха Никона, привели, как известно, к глубокому расколу не только Русской церкви, но и русского народа. Десятки тысяч русских людей всех сословий, «от бояр до нищего слепца», не приняли троеперстия, трегубой аелуи и других никоновских нововведений, предпочитая лучше «умереть за единый аз», чем отступить от обычаев отцов и дедов. (...)

В царствование Николая I власти начали мощное наступление на старообрядчество, и в первую очередь – на старообрядческое духовенство. Гонения обрушились и на старообрядческое монашество. 7 июля 1856 года были опечатаны алтари Рогожского кладбища – крупнейшего центра русского старообрядчества. Однако сломить старообрядцев не удалось. Как нетрудно догадаться, впоследствии старообрядцы, будучи одним из самых консервативных элементов русского общества, сыграли видную роль в русском освободительном движении. (...) К концу XIX – началу XX века их положение было достаточно двойственным. С одной стороны, им удалось занять весьма достойное место в хозяйственной жизни страны (первую скрипку сплошь и рядом играли старообрядческие купцы-миллионщики: Морозовы, Рябушинские, Сироткины, Кузнецовы, Коноваловы, Солдатенковы), регулярно избирались гласными городских дум, а одному из них – знаменитому Третьякову, завещавшему городу свою коллекцию живописи, – довелось даже побывать городским головой Первопрестольной. Несмотря на глубочайший консерватизм во всем, что касалось религиозных верований, в политических вопросах купцы-старообрядцы нередко придерживались либерально-демократических взглядов. А некоторые из них сочувствовали и помогали и более левым, революционным кругам. Огромный вклад старообрядцев в экономическое развитие страны, их многомиллионные пожертвования на образование, благотворительность, культуру красноречивее любых слов свидетельствуют, как эти люди относились к своей стране.

Szergej Filippov XVII. századi oroszországi vallási küzdelmekről, köztük az óhitűek mozgalmáról szóló monográfiája a Ruszisztikai Központ kiadásában

„Nem akart más lenni, csak történész”

Szvák Gyula köszöntője Niederhauser Emil születésnapjára

Niederhauser Emil a mai magyar történetírás lassan klasszikussá váló alakja. Magam még a méltatására sem érzem méltónak magam, ezért engedjék meg, hogy ma ne annyira a tudományos teljesítményről, hanem inkább az emberről szóljak.

Nem tudom, milyen hosszú és göröngyös út vezetett az 50-es években az úgymond katolikusok által látogatott Gellért uszodából a moszkvai marxisták által kedvelt Rudas uszodáig, egyet azonban tudok: a mai napig a Rudas uszodába jár. Odaadta magát eszméknek, de nem cserélgette politikai kurzusoként. Fiatal történészként rálépett egy pályára, és soha le nem tért róla. Még a 40-es években kialakult egy felfogása a történelemtől, és azon mindaddig nem volt oka változtatni. Niederhauser Emil pályája mindezek miatt egyáltalán nem volt diadalmenet. Később lett docens, professzor és akadémikus. Skandalum volt a kandidátusi disszertációja: *A jobbágyfelszabadítás Kelet-Európában*. Pedig semmi különöset nem tett: szívós eltökéltséggel haladt a kelet-európai történelem komparatív vizsgálata útján. Minden nemzeti elfogultság, nacionalista pátosz és internacionalista szépítés nélkül. Tehát a legtöbbet tette, mit történész tehet.

Niederhauser Emil nem volt soha kurzus-történész – és divatos történész sem. Utóbbi talán előbbi okán nem. Fundamentális Kelet-Európa-történetek, korai és inspiratív Kelet-Európa-konceptióját még a történész közvéleményben is elhomályosították Pach

Niederhauser Emil Kelet-Európa-fogalma, történeti és koncepcionális alapvetése a régió „hármás” (Keletkelet-Európa, Nyugatkelet-Európa, Délkelet-Európa) struktúrájáról meghatározó szerepet játszik a témakör magyarországi historiográfiájában, de hatása túllépett hazája határain. Az 1970-80-as évek magyar történetírásában oly nagy népszerűsége szert tett Kelet-Európa-konceptiók mind Niederhauser Emil „köpönyegéből bújtak elő”. ... Ezt bizonyítják a kötet tanulmányai.

Zsigmond Pál, Berend T. Iván, Ránki György, Szűcs Jenő munkái. Mi azért csendesen jegyezzük itt meg: a XX. század második felének magyar Kelet-Európa-konceptiói mind Niederhauser Emil-től származnak. Ő akkor sem a könnyű utat választotta, amikor Habsburg-kutatásait folytatta, majd megírta Gonda Imrével közösen – valójában nagyrészt egymaga – a Habsburgok történetét, amely mind a mai napig a leggyakrabban forgatott magyar nyelvű összefoglalás. A 70-es években ez éppen hogy nem volt divatos téma, s ami a hivatatlóság számára nyugnek és túrtnek számított, éppen az tette Niederhauser Emil-t a nagyközönség számára az egyik legnépszerűbb történésszé.

Niederhauser Emil soha nem akart más lenni, csak történész, és így nem is volt mással elszámolnivalója, mint a történelemmel. A történelmet azonban érdelemmel és alázattal szerette és szereti. És ezt mindenkire kiterjeszti, aki hasonlóképpen viseltetik a história iránt. Innen az olvasók és tanítványai szeretete.

Jó néhány éve, de mégsem elég rég, egyszer felhívtam telefonon.

– Feri? – kérdezte

– Szvák Gyula – válaszoltam.

– Bocsáss meg Gyulám a tévesztésért, de te is olyan főnökfajta vagy – mentegetőzött.

Ezen aztán mélyen elgondolkodtam. Azóta igyekszem kevésbé főnökféle, és sokkal inkább történész lenni.

Niederhauser Emil sosem akart főnök lenni. Elég volt neki a történészség. Hangozzék hát ma hangosan a történész dicsérete!

Életünk – Kelet-Európa. Tanulmányok Niederhauser Emil 80. születésnapjára.
Szerk.: Krausz Tamás, Szvák Gyula.
Pannonica, 2003

„Az élet szép, de...”

Jubileumi portré Mihail Svidkojról

«Жизнь прекрасна – но без вас, венгров было бы скучнее» – Михаил Ефимович Швыдкой произнес эту многозначительную фразу еще будучи руководителем Федерального агентства по культуре и кинематографии РФ осенью 2004 года, после очередных сложных переговоров о предстоящих венгеро-российских культурных сезонах. Переговоры были непростые, но Михаил Ефимович, как всегда, был настроен весьма оптимистично, и за рюмкой палинки (абрикосовой, конечно), сказал немало замечательных и тёплых слов в адрес Венгрии, венгерской культуры, и темпераментных венгров. И говорил он это не просто из вежливости...

В сентябре 2008 года Михаилу Ефимовичу Швыдкому исполнилось 60 лет, и он отметил этот юбилей уже в новой должности: 1 августа 2008 года он стал специальным представителем президента Российской Федерации по международному культурному сотрудничеству. Принадлежав к первому поколению российской демократической интеллигенции, он и сегодня остается одной из самых ярких фигур российского истеблишмента – и культурного, и политического. В начале 1990-х гг. он задумал и возглавил телеканал «Культура», а затем стал заместителем министра культуры. Четыре года работы Швыдкого на посту министра культуры связаны с настоящим возвращением истинной русской культуры в крупнейшие музеи, концертные залы, театры мира. В 2004 году он был назначен руководителем федерального агентства по культуре и кинематографии, и, несмотря на все трудности, сумел превратить эту новую структуру в дееспособную рабочую организацию (в мае 2008 г. Агентство было упразднено в рамках реформы правительства).

Михаил Ефимович Швыдкой знаком с венгерским театром, кино, музыкой не понаслышке. Как выпускник ГИТИСа, а затем – многолетний сотрудник и редактор авторитетнейшего журнала «Театр», он был знаком с венгерскими артистами, режиссёрами, смотрел классические спектакли, изучал разные тенденции: Иван Дарваш или Мари Тёрёчик были не только его кумирами, но и личными друзьями.

Швыдкой слушал записи венгерских исполнителей не по долгу службы, но как настоящий ценитель: «В застойные годы венгерская культура для нас была просто глотком свежего воздуха, обогащая наш интеллектуальный опыт глубокими духовными и душевными переживаниями» – вспоминал он не раз не только во время застолья, но и на самых официальных мероприятиях. Он, вместе с венгерскими коллегами прилагал все возможные усилия к обновлению культурных контактов, стремясь восстановить их на личностной основе, считая личные контакты важнейшим фактором развития отношений.

Он не только поддерживает, но знает и любит венгерскую литературу. На книжной ярмарке «Нон-фикшн», где Венгрия была почётным гостем, он артистично цитировал Аттилу Йожефа; выступая перед спектаклем венгерской труппы «Крета-кэр» доказывал, что нынешнее венгерское театральное искусство – «новое, особенное и актуальное», а на гастроли театра им. Йожефа Катоны в жаркий июньский вечер он приехал в красной майке и брезентовых брюках прямо с дачи, попросив дополнительных мест для друзей от администрации театра. С подачи Михаила Ефимовича, венгерская оперетта стала одним из ведущих жанров венгерского культурного сезона: именно он убеждал венгерских коллег в необходимости снять непроходимые барьеры между высоким и популярным искусством, между элитарной и массовой культурой. И он оказался прав.

В 2006 году Михаил Швыдкой был удостоен Среднего Креста Венгерской Республики за исключительно ценную и эффективную деятельность во имя развития венгеро-российских культурных связей, за возвращение на родину книг из собрания Шарошпатакской реформатской коллегии.

«В такие периоды, как сегодня, когда напрягаются международные отношения, культура начинает играть очень важную роль. Изоляции не будет – сказал Михаил Ефимович. – У меня очень хорошие личные отношения и с деятелями культуры разных стран – я стараюсь сейчас работать в таком личном качестве, также, как на телевидении, особенно в передаче *Жизнь прекрасна* – это попытка дать людям немного добра и тепла. Людям не хватает добра, оно им нужно. Больше я ведь ничего и не умею делать. Лишь стараюсь сделать жизнь людям чуть-чуть теплее...»

„Európai kultúra nincs orosz kultúra nélkül”

Az *Anyegin* – oroszul az Operaház 125., jubileumi évadján

A magyar ruszisták szakmai és személyes elfogultsággal fogadták a Magyar Állami Operaház 125., jubileumi évadját: az orosz zenirodalom hihetetlenül magas színvonalon és nagy mennyiségben (zenekritikusok szerint: rangjának megfelelően) van jelen a 2008/2009-es évad programjában. A személyes öröm oka pedig: a magyar ruszisták régi barátja és kiváló támogatója, Vass Lajos, a Magyar Állami Operaház főigazgatójaként is kulturális stratégiai fontosságúnak tekinti az orosz kultúra képviselését.

Vass Lajos elsőként kapta meg 2007-ben az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért és a Ruszisztikai Központ Pro Cultura Hungaro-Russica Díját a magyar kultúra oroszországi és az orosz kultúra magyarországi népszerűsítése terén végzett kiemelkedő tevékenységéért, hiszen kulcsszerepet játszott és játszik abban, hogy a rendszerváltás utáni Magyarország újra felfedezhesse az orosz kultúrát, és Oroszország újra felfedezhesse a magyar kultúrát. 2002–2006 között kulturális államtitkárként kezdeményezte a magyar–orosz kulturális kapcsolatok teljes újrarendelését és újratervezését. Nem volt könnyű időszak, de az áttörés sikerült; a két ország ma már a Vass Lajos által sokat hangoztatott gondolatok jegyében fogadja egymás kultúráját: „ráhangolja az embereket mindkét átalakuló országban egymás új arcának megismerésére és új világának élvezetére”.

Főigazgatói kinevezésekor – talán nem véletlen – egyik legelső útja a moszkvai Bolsoj Tyeatrba vezetett, hogy a legnagyobbakat, legjobbakat vonzza ide hozzánk: „európai kultúra nincs orosz kultúra nélkül, s a magyar kultúra akkor tud igazán európai lenni, ha az orosz kultúra is szerves helyet kap benne” – kommentálta akkori tárgyalásait, s ez a stratégiai elv azonnal műsorpolitikai valósággá vált, mindjárt a 125. évad jubileumi programjában. Az őszi szezon első balettpremierje mindjárt *A bajadér* – Petipa és Minkusz

klasszikusa – volt, amely először szerepel a Nemzeti Balett repertoárján. A mű egész estés, komplex formájában, teljes mozgás- és látványvilágával most került először a magyar színpadra, Vahtang Csaukiani és Vlagyimir Ponomarjov modern koreográfiája nyomán. 2009 februárjában a Magyar Nemzeti Balett ismét műsorra tűzi Pártay Lilla első, egész estét betöltő alkotását, a Lev Tolsztoj klasszikus regényéből készült *Anna Kareninát*.

A jubileumi program igazi nagy orosz eseménye az *Anyegin* című opera (premier: 2008. május 31), mégpedig: *orosz nyelven!* Csajkovszkij zeneműve – mint Papp Márta zenekritikus írja – „az 1881-es nagyszínházi bemutatón újszerűsége miatt alig aratott sikert, néhány évtizeddel később, a Csehov-drámák korában már senki sem rótta fel neki a hagyományos nagyoperai effektusokhiányát. A szereplők itt értetlenül, sebeket kapva és sebeket ejtve mennek el egymás mellett, akár egy Csehov-drámában.” Ez a fajta, „csehovos” *Anyegin* nagyon „bejött” a magyar operaszínpadon, Kovalik Balázs rendezésében, Angelika Höckner díszleteivel és jelmezeivel. A szereposztásból: *Anyegin* – Káldi Kiss András / Molnár Levente; *Lenszkij* – Fekete Attila / Nyári Zoltán; *Tatjana* – Bátor Éva / Frankó Tünde; *Karmester*: Kovács János / Bartal László.

Az *Anyegin* volt az első orosz opera, amelyet Budapesten bemutattak, 1902. január 30-án, Mader Rezső vezényletével, *Lenszkij* szerepében Burián Károllyal, aki sikerre vitte a dalművet. 1951-től kezdve folyamatosan a repertoár része volt: az előadást Ferencsik János tanította be és vezényelte, rendező Nyikolaj Dombrovskij, a fő szerepeket Svéd Sándor, Osváth Júlia, Udvardy Tibor és Székely Mihály énekeltek. Két felújítás (1971, 1978) után 1984-ben Békés András rendezte újra, a díszleteket és jelmezeket orosz művészek tervezték, Pál Tamás vezényelte.

A Magyar Állami Operaház színpadán nemcsak a XIX. századi orosz klasszikusok, hanem a XX. század is elevenen jelen van. Prokofjev *Rómeó és Júliája* mellett négy Sztravinszkij-darab szerepel a repertoárban, köztük talán az egyik legizgalmasabb: Bozsi Yvette előadása, a *Menyegző* Sztravinszkij 1917-ben írott zenéjére.

„Vagány, mai szerző”

Harminc év múltán új Puskin-kiadás az Európa Könyvkiadónál

2008 decemberében a *Jevgenyij Anyegin* megjelenésével új sorozat indult az Európa Könyvkiadónál: megkezdődött Alekszandr Puskin *Összegyűjtött Műveinek* új kiadása. Harminc évvel a legutóbbi magyar nyelvű Puskin-kiadás, a 70-es évek igen szép és igényes kiállítású, hatkötetes sorozata után kísérletet teszünk az egysíkú, leginkább romantikus költőalakként befogadott szerző képének átrajzolására, egyáltalán: az ismeretlen vagy legfőbb kötelező olvasmányként lenyelt Puskin helyett, valójában a hihetetlen *sok regiszterben megszólalni képes* Puskin bemutatására. Ma már kifejezetten komikusan hatnak a Szikra Kiadó 1949-es Puskin-kötetei: a dombornyomású Puskin-portrék a Sztálin-összkiadások képi világát idézik, egyes kísérő szövegeik pedig kifejezetten ijesztőek. Nem olvasni való művek ezek, inkább kordokumentumok, akárcsak a Puskin mozi azóta elpusztult „hírhedt” freskója, amely Puskin és Petőfi barátságát örökítette meg. A költő legendává és kultikussá vált életrajza legalább annyira érdekfeszítő, mint a biográfiájával elválaszthatatlanul együtt élő életmű: ezt akarjuk demonstrálni a kötetek végén elhelyezett gazdag jegyzetanyaggal, amelyet az utóbbi évtizedekben publikált orosz (volt szovjet), emigráns orosz, a nyugati és a nem jelentéktelen magyar Puskin-kutatás eredményei alapján állítunk össze.

A négykötetes vállalkozás elindításakor azt az izgalmas felfedezést tettük szerkesztőtársammal, Hermann Zoltánnal, hogy a kortárs orosz irodalom Puskinhoz fűződő eleven kapcsolata mellett a mai magyar kortárs irodalmat is sok szál fűzi a puskini életműhöz: például kifejezetten az új kiadás számára fordította újra Kántor Péter *A kapitány lánya* című regényt. Köteteinkben megtalálhatóak lesznek a már klasszikus Puskin-fordító magyar költők – hogy csak néhány nevet említsek: Áprily Lajos, Szabó Lőrinc, Eörsi István, Orbán Ottó, Weöres Sándor – mellett többek közt Baka István, Galgóczy Árpád, Lator László, Térey János, Parti Nagy Lajos, Varró Dániel, Kántor Péter és mások fordításai. Rajzokkal is érzékeltetni szeretnénk a Puskin-oeuvre lenyűgöző, ámde otthonos tárgasságát: Puskin nem régiség, nem antikvitás. Vagány, mai szerző. A most megjelent *Anyegin* további három kötet követi: a *Regények, elbeszélések, az Elbeszélő költemények, drámák, mesék és a Lírai költemények*. (Kalavszky Zsófia)

Свободу Пушкину

Фрагменты

Вот уже два века мы перемываем Пушкину кости, полагая, что возводим ему памятник по его же проекту. Выходит, он же преподносит нам единственный опыт загробного существования. По Пушкину можно судить – мы ему доверяем.

Рассчитываясь с ним, мы отвели ему первое место во всём том, чему не просоответствовали сами. Он не только первый наш поэт, но и первый прозаик, историк, гражданин, профессионал, издатель, лицеист, лингвист, спортсмен, любовник, друг... В этом же ряду Пушкин – первый наш невыездной.

Тема «Пушкин и заграница» достаточно обширна, но... достаточно сказать, что Пушкин много раз *хотел* за границу и столько же раз его не пустили. Настоящий европеец, дипломат, вспоминает: «Пушкин никогда не бывал за границей... В разговоре с каким страданием во взгляде упоминал он о Лондоне, и в особенности, о Париже! С каким жаром отзывался он об удовольствии посещать знаменитых людей, великих ораторов, великих писателей!»

Это накануне дуэли. Невыносимо.

Мы часто, не академически, а по-человечески, думаем, что было бы, если бы Пушкин не погиб в 1837-м... Что бы он написал?... Как шла бы российская жизнь дальше, если бы в ней хотя бы присутствовал Александр Сергеевич? А здорovia в нём было лет на девяносто, до конца века.

Что было бы, если бы...

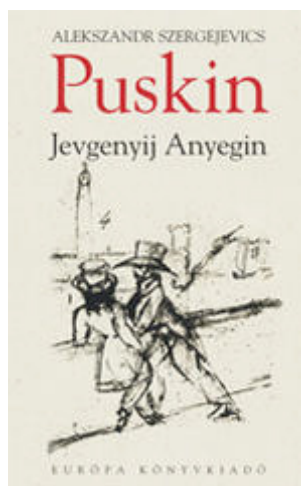
Если бы Пушкин увидел Париж и Рим, Лондон и Вену... Что было бы, если бы и *они* увидели его?

Что было бы, если бы...

Хорошо бы было.

22 апреля 1989 г. Париж

Андрей Битов

„Medvékkel nem találkoztam”

Esterházy Péter Szibériában

*„Мадьярский я выучу только за то, что им разговаривал Петер”: Маша
(E-mail egy szibériai rajongótól)*

„...az utcán, a zsalugáteren túl annyi fokos a fagyos kék éjszaka, mint a vodka” – írta 1966. januárjában Jevgenyij Popov, a kiváló író, aki lassan másfél évtizede kitartóan gyűjti az orosz olvasókat Esterházy Péter műveihez, melyek közül legutóbb a *Harmonia Caelestis* és a *Javított kiadás* jelent meg oroszul a tekintélyes NLO kiadónál, Vjacseszlav Szereda olyan remek fordításában, hogy az *Inosztrannaja Lityeratura* folyóirat az év fordítójává választotta.

2008-ban Esterházy Péter kétszer is járt Oroszországban: februárban a *Harmonia Caelestis* mutatta be Moszkvában és Péterváron, novemberben pedig a *Javított kiadást* Krasznojarszkban, Szibéria fővárosában, ahol idézett íróbarátja, Jevgenyij Popov is született, s ahol most másodszer rendezte meg a Prohorov Alapítvány a Könyvkultúra Vásárát, amelynek egyik díszvendége az Oroszországban immár öt könyvvel jelen lévő Esterházy volt.

„Ez volt az első igazi oroszországi utazásom, a szibériai – mondta az író egy interjúbán. – Moszkva és Pétervár két főváros, *nem Oroszország*... Szibériáról sokat olvastam, regényeket is. De ez az utazás gyakorlatilag az összes könyv-élményemet megcáfolta.

Nem tudta vagy nem is akarta Szibéria igazolni, jóváhagyni azt a közfelfogást, hogy egy vad vidék. Popov barátomnak nincs igaza, hogy annyi fok van mínuszban, mint ahány fokos a vodka: Budapesten hidegebb volt, mikor elindultam, mint itt, Krasznojarszkban. Vagy már ez is megváltozott 40 év alatt. Medvéket se láttam, pedig azt olvastam, hogy kinn kószálnak az utcán, és nyugdíjasokra támadnak. Medvék nincsenek, de annál több a Honda – tele van ez a hatalmas szibériai város jobbkormányos japán kocsikkal... A legemlékezetesebb a kis szibériai faluba, Ovszjankába tett utazásunk volt: Viktor Asztafjev szülőházában jártunk, meg a fantasztikus sziklaoszlop-vidéken. Úgyhogy most már akár én is lehetnék »sztolbiszt«, azaz: »sziklaimádó« nem?”

Fent: Esterházy Péter és Morcsányi Géza a szibériai sziklavidéken
Lent: Esterházy Péter, Jevgenyij Popov és Vjacseszlav Szereda Moszkvában

„Ha volna másik életem, orosz író szeretnék lenni” – Esterházy bon-mot-ját sokszor idézte mind az orosz, mind a magyar sajtó. „Különleges érzés egy magyar szerzőnek, hogy a könyve megjelenik azon a nyelven, amelyen a számára fontos nagy regények íródtak. Az orosz ebből a szempontból kiemelt, különleges helyzetben lévő nyelv – mondta Esterházy. – Olyan nyelven alkotni, amelynek nagyon jelentős regényírói hagyományai vannak, egészen más. Természetesen születettek a XIX. századi magyar irodalomban is szép művek, mégsem hasonlíthatók össze a hatalmas orosz irodalmi hegyekkel. Érdekes kísérlet volna egy másik életben ilyen nagy hegyek között élni, ezeket kerülgetni, esetleg felmászni rájuk. A nagyság is számít, s itt most nem arra gondolok, hogy az írónak kapásból van kétszázmillió potenciális olvasója, hanem – ez az angolra is

igaz – arra, hogy az alkotó ilyen nagy nyelvet birtokolva más viszonyban van a világgal is.”

Estherházy Péter *Harmonia Caelestis* című művére Jaroszlav Szudzilovszkij, fiatal orosz zeneszerző külön zeneművet írt, amelynek bemutatója 2008 áprilisában volt a budapesti nemzetközi könyvfesztiválon, Madaras Gergely vezényletével. Szudzilovsz-

kij úgy tervezi: folytatja a művet, operát komponál belőle. Estherházy Péter ezt a gesztust a kultúra igazi létformájának tekinti: „Azt jelenti, hogy a könyvem belépett az orosz kulturális térbe, annak mintegy elemévé vált, s hogy van ott egy fiatalember, aki a saját kultúrájából válogat, amelyhez immáron ez a könyv is hozzátartozik. A kultúra tulajdonképpen ilyen párbeszédekben működik.”

Евгений Попов

Исправленная рецензия

...В маленькой Венгрии, как сообщает в своем послесловии Вячеслав Середа, было «всего-навсего» десять тысяч стукачей, в ГДР в тридцать раз больше. А сколько их было при коммунистах в нашей стране с ее необъятными пространствами, обильным человеконаселением никто не считал и сосчитать уже никогда не сможет. Это лишь настырный Владимир Войнович все-таки сумел добыть на Лубянке свое дело, а вот моего друга, поэта Юрия К. лет теперь уже, наверное, десять с лишним назад любезно угостили там же «полицейским чаем», отметили его заслуги в становлении «неокрепшей демократии» и огорчили неожиданным известием, что все, связанные с ним «бумаги», уничтожены. «Да, вот так, видите, в какое время мы жили, – вздохнул, надеясь на взаимопонимание, принимавший его высший чин этого ведомства. – И нужно ли ВОРОШИТЬ ПРОШЛОЕ, травмировать ДЕТЕЙ, которые ведь за отцов не отвечают, да?» – вслух размышлял он.

Петер Эстерхази травмирован, пожалуй, навсегда. Но какова все же сила ПРАВДЫ, если написанное сквозь слезы, застилающие глаза автора, сопровождаемое матом, хулой, истерикой, скрежетом зубным РАЗОБЛАЧЕНИЕ самого дорогого Петеру человека превращается в реквием, мессу по загубленной красными чертами душе «бедного па-

почки», которого сладострастно изжевал и выплюнул гребаный XX век с его большевиками, фашистами, мировыми и локальными войнами, «противостоянием двух систем» и прочими мерзостями, за которые в конечном итоге расплатились и продолжают расплачиваться не Государства, не Системы, а люди. ПРОСТЫЕ люди, даже если они носят графский титул.

Петер Эстерхази нашел могилу падшей души своего отца. Не сочтите за цинизм, но ему повезло: могилы многих других душ многих других ОТЦОВ неизвестны. У каждой страны, у каждой семьи есть свой скелет в шкафу, о существовании которого страна или семья иногда даже и не подозревают. Или ПЫТАЮТСЯ НЕ ПОДОЗРЕВАТЬ... Нужно ли об этом ВООБЩЕ ЗНАТЬ?

Да вот, получается, исходя из личного опыта Петера Эстерхази, что без этого знания жизнь вообще и литература в частности теряют всякий смысл, превращаясь в дешевый балаган.

А фраза левака Теодора Адорно о том, что после Освенцима искусство вообще-то пришла хана, воспринимается после прочтения «ИСПРАВЛЕННОГО ИЗДАНИЯ», как трусливое нежелание нарядных и эстетически продвинутых элзов (из сочинения Герберта Уэллса) заглянуть в темный бездонный колодец, где обитают питающиеся ими морлоки.

«Когда человек не желает видеть действительность, он ее игнорирует».

«... страну невозможно разделить на чинивших несправедливость и несчастных страдальцев. Это большой и живучий национальный самообман».

«И я не могу считать себя невиновным, думать, что виноваты «другие», что эти отдельные игры гнусных коммунистов и гнусных стукачей; нет, это касается всех, хотя не все из нас были, являются (гнусными) коммунистами или стукачами».

Эти признания одного из самых заметных писателей нашего времени Петера Эстерхази, которого даже после этой книги по какому-то недоразумению, традиционно и безапелляционно причисляют к постмодернистам, дорогого стоят.

Равно как и весь его новый роман, доведший до логического конца те потаенные мысли о том, что, как пел Владимир Высоцкий, «нет, ребята, все не так, все не так, ребята». Которыми полна, если заново вчитаться, «Небесная гармония».

7 января 2009, Москва

Петер Эстерхази. ИСПРАВЛЕННОЕ ИЗДАНИЕ. Перевод с венгерского Вячеслава Середы. Москва, Новое Литературное Обозрение, 2008

Partnereink programjából

Ljudmila Ulickaja a XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége!

2009. április 23–26. XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál a Millenáris Parkban. Díszvendég: Ljudmila Ulickaja

A kiváló író, Ulickaja (1943) igen későn került be az orosz irodalmi életbe. Végzettségét tekintve genetikus, kényszerűségből hagyta el eredeti pályáját. Miután munkahelyéről kirúgták, három éven át a moszkvai Zsidó Színház irodalmi vezetője volt. Verseket, filmforgatókönyveket, majd prózát írt, előbb csak az asztalfióknak, aztán a nyilvánosság számára: még a kilencvenes évek elején is rendre visszautasították az oroszországi folyóiratok elbeszéléseit, mígnem a *Szonyecska* című kisregény meghozta a sikert. 2000-ben neki ítéltek az orosz Booker-díjat. **A Magvető Kiadónál megjelent művei** *Médea és gyermekei* (2003), *Életművésznők* (2004), *Vidám temetés* (2005), *Szonyecska* (2006), *Odaadó hívetek*, *Surik* (2007), *Kukockij esetei* (2008) Új könyve a fesztiválon: *Daniel Stein, tolmács*.

„Én annyiszor kaptam ajándékba az életemet, hogy már nem is volt az enyém, és odaadtam. Mert már egyáltalán nem engem illetett. Értsd meg, én nem bánom, hogy szerzetesi fogadalmat tettem” – Daniel Stein lengyel zsidó menekült, aki szinte gyereként a Gestapo tolmácsa lesz a megszállt Litvániában. Életét kockáztatva zsidókat szöktet a gettóból, partizánnak áll, majd a háború után egy krakkói kolostorban szerzetesi fogadalmat tesz, hogy néhány év múlva Izraelbe utazzon; föltett szándéka, hogy ott az őskeresztény közösségek mintájára fölleszti Jakab, az Úr testvére egyházát. Egész élete csupa hit, csupa szeretet, csupa szolgálat. Ám egy idealistának a Szentföldön sincs könnyű dolga, a világ mindenütt a maga módján bánik az idealistákkal...

Keresztények, zsidók, arabok, hívők és hitetlenek, boldogtalanok és megszállottak – Ulickaja kimeríthetetlen fantáziával és emberismerettel népesíti be regényében a Daniel Steint körülvevő világot a XX. század második felének történelmi forgatagában. Ulickaja lebilincselően mesél, a mese azonban nem fedi el a nyugtalanító kérdéseket sem. És az író válasza mindig egy hős sorsa: ezúttal Daniel testvére, aki tolmácsként „nyelveken szól”, emberként fáradhatatlanul keresi és meg is találja a fényt – önmagában is, a világban is. (Morcsányi Géza fordításában)

Tudományos tanácskozások a Országos Széchényi Könyvtárban

Az Esterházy-gyűjtemény Oroszországban

2009. április 27–29.

Esterházy Pál (1635–1713), a Magyar Királyság nádora (Regni Hungariae Palatinus) különböző kastélyaiban a korszak egyik legjelentősebb könyvtárát gyűjtötte össze, melyet végrendeletében a kismartoni ferences rendházra hagyott. A gyűjteményt 1936-ig őrizte a ferences rendház Fraknón, ekkor a herceg rendelkezésére visszaszállították a kismartoni kastélyba. Egy részük az orosz csapatok érkezésekor még ládában volt, ezeket Moszkvába szállították. Kisebb hányaduk 1961-ben az NDK államon keresztül Budapestre került, ezeket a magyar állam 2002-ben visszadta az Esterházy családnak. Ma Moszkvában a Rudomino Idegennyelvű Könyvtárban közel 1000 kötetet őriznek a gyűjteményből. Feldolgozása, az egykori könyvtár állományának rekonstrukciója az Esterházy Privatstiftungen támogatásával, az OSZK és a Rudomino Könyvtár közös magyar–orosz projektjén belül történik. A tudományos tanácskozáson előadást tart Jekatyerina Genyijeva, a Rudomino Könyvtár főigazgatója, Karina Dmitrijeva, a moszkvai Restitúciós Információs Központ vezetője, Monok István, az OSZK főigazgatója és a téma más jeles szakértői.

A Kornfeld-gyűjtemény Oroszországban

2009. május 14. A Nyizsnij Novgorodi Területi Tudományos Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár közös szeminárium Budapesten

A Nyizsnij Novgorodi Területi Tudományos Könyvtár nevét a Sárospatak-folyamattal kapcsolatban ismerte meg Magyarország: ott őrizték a II. világháború folytán a Szovjetunióba került könyvgyűjteményt, amelynek közel másfélszáz kötete 2006-ban került vissza a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárába. A könyvek feltárása, tudományos feldolgozása, azonosítása kapcsán intenzív kooperáció indult három könyvtár: a Nyizsnij Novgorod-i, a moszkvai Idegennyelvi Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár között, amelyről a főigazgatók háromoldalú megállapodást írtak alá. A megállapodás példa nélküli a rendszerváltás utáni magyar–orosz könyvtári és tudományos együttműködésben: mindhárom könyvtár korlátozásmentes hozzáférést biztosít állományához a partnerintézmény kutatói részére. Ennek keretében kerül sor a báró Kornfeld Móric Nyizsnij Novgorodban őrzött gyűjteményével kapcsolatos tanácskozásra.

Ruszsztikai tábor Balatonfüreden

2009. június 29. és július 5. között rendezi első táborát a Ruszsztikai Központ azoknak az hallgatónak, akik később szeretnék ruszsztikai MA-képzésre jelentkezni. A balatonfüredi ruszsztikai tábor kiváló kedvcsináló azoknak, akik még nem döntöttek, milyen MA-képzést válasszanak; remek tájékoztató lehetőség azoknak, akik már választottak, de még nem tudják, mi vár rájuk; pótolhatatlan alkalom a beszélgetésre, vitára azoknak, akik már tudják, mi a ruszsztika, de művelőt még nem ismerik. Jelentkezni 2009. április 1-jéig lehet rövid pályarajz és motivációs levél megküldésével: russistconf@ludens.elte.hu

Lihacsov társadalomtudományi fordítói pályázat

Az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért és az ELTE Ruszsztikai Központja **társadalomtudományi szakfordító-pályázatot** hirdet 17–35 év közötti fiataloknak Dmitrij Lihacsov akadémikus, a kiváló orosz kultúratörténész emlékére. A lefordítandó tanulmány címe: *Мифы о России старые и новые* (1999) letölthető az alábbi honlapokról: <http://www.lihachev.ru/nauka/kulturologiya/biblio/1933/>, <http://www.russtudies.hu>

Pályázhatnak a középiskola utolsó évfolyamán tanuló diákok, egyetemisták, egyetemet végzett, de 35. életévüket még be nem töltött fiatalok (nem tudjuk elfogadni olyan pályázó jelentkezését, aki már hivatásos fordítóként, műfordítóként dolgozik). A fordításokat elektronikus formában, word fájlként csatolva kell megküldeni az alábbi címre: RusFound@ludens.elte.hu. Két nyomtatott példányban kell eljuttatni az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért címére: 1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8. A pályázat jellegű. Kérjük a beküldött borítékra csak jelégjüket írják rá, zárt borítékban csatolják személyi adataikat. Határidő: 2009. március 20.

Trefort-kert – a „szellemi udvar”

Cambridge, Oxford, a Harvard és megannyi világhíres egyetem után Magyarországon először az ELTE Bölcsészka honosította meg a külföldön már jól bevált modellt, az alumnus („öregdiák”) hálózatot. A 2008 őszén indult *Trefort-kert* c. negyedéves folyóirat, amely az ELTE Bölcsészettudományi Kar kulturális és közéleti magazinjaként az ELTE öregdiákok több százezres virtuális közösségének fóruma kíván lenni. A kiadvány postai úton megrendelhető, kiemelt budapesti és vidéki terjesztőhelyeken megvásárolható. Az ELTE Alumni (Öregdiák) Szervezetébe jelentkezhetnek az egyetem egykori és jelenlegi hallgatói, oktató, kutatói, nem oktató-kutató közalkalmazottai: ELTE, Alumni Titkárság. Cím: H-1056 Budapest, Szerb u. 21–23. I. em. 2. Tel.: 411 6537 E-mail: titkarsag@alumni.elte.hu Honlap: alumni.elte.hu

Gogol-konferencia Budapesten

Gogol és a XX. század

Az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola *Az orosz irodalom és kultúra Kelet és Nyugat vonzásában* doktori programja konferenciát szervez Gogol születésének 200. évfordulója alkalmából.

A konferencia ideje: 2009. november 5–7.

Jelentkezési határidő: március 15.

A konferenciára az alábbi témakörökből várunk előadásokat: Gogol-reneszánsz a XIX–XX. század fordulóján; a szimbolisták Gogol-olvasatai; Gogol öröksége és a XX. századi irodalom és irodalomtudomány; Gogol és a színház; Recepció és fordítás: Gogol fogadtatása és hatása külföldön

Az előadások nyelve orosz, angol, magyar, hossza: 15-20 perc. A jelentkezéshez kérjük a tervezett előadás címét és rövid tartalmi kivonatot (max. 15 sor) március 15-ig. A résztvevők (kb. 30) kiválasztása április 15-ig történik. A konferencia önköltséges, a külföldi vendégeknek asszisztenciát, szervezést biztosítunk.

Szervezőbizottság: Prof. Hetényi Zsuzsa, Prof. Dukkon Ágnes, Dr. Kalafatics Zsuzsanna

ELTE BTK, Budapest, Múzeum körút 4. D. H-1088

(+36-1) 485-5210; (+36-1) 411-6500 /5241

phd.kny@gmail.com

Гоголь и XX век

Докторская программа «Русская литература и культура между Востоком и Западом» Литературоведческой Докторской Школы Филологического Факультета Будапештского университета им. Лоранда Этвеша организует конференцию в честь 200-летия со дня рождения Н. В. Гоголя.

Темы конференции: «Гоголевский ренессанс» на рубеже XIX–XX веков, Творчество Гоголя в интерпретации символистов, Наследие Гоголя в литературе и в литературоведении XX века, Гоголь и театр, Восприятие и перевод: влияние Гоголя зарубежом.

Время и место проведения: 5–7 ноября 2009 года, Университет им. Этвеша, 1088 Будапешт, Мúzeum krt. 4. корпус D.

Рабочие языки конференции – русский, английский и венгерский (по секциям). Продолжительность докладов – 15-20 минут. Заявки с указанием темы доклада, короткое резюме (ок. 15 строк) просим прислать до 15-го марта 2009 на адрес: phd.kny@gmail.com.

Проезд и проживание – за счет участников. Для иностранных гостей мы обеспечиваем организационную помощь. Оргкомитет: Проф. Жужа Хетени, Проф. Агнеш Дуккон, Жужанна Калафатич, секретарь конференции

ÚJ RUSZISZTIKAI KÖZPONT NYÍLIK AZ ELTE-N

2009. február 25-től: új hely az orosz kultúra tanulmányozására! Új nemzetközi központ nyílik az ELTE Múzeum körüli épületében: **Rusztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet** néven megkezdí működését a legújabb technikával és szakkönyvtárral felszerelt oktató- és kutatóhely az Orosz Világ Alapítvány támogatásával. Az orosz avantgárd formavilágát idéző design szerint készült vonzó tér XXI. századi, világszínvonalú könyv- és médiatérat kínál: rusztikai szakirodalomból és audiovizuális hordozókból összeállított tára naprakész anyagot biztosít mind az orosztanuláshoz, mind az orosz kultúra és történelem kutatásában való elinduláshoz. S aki tovább akar lépni: a módszertani konzulens és a világháló révén azonnal kapcsolatba léphet a legnagyobb orosz tudományos és oktatási intézményekkel.

Az audiovizuális tár kínálatából:

- audiokönyvek: orosz klasszikusok a *Revizortól* a *Fehér Gárdáig*
- elektronikus enciklopédiák: a filozófiától az óorosz művészeti
- adattárak nemcsak filológusoknak
- CD-ROM az oroszországi és világvallások bármelyikéről
- virtuális múzeumi kalauzok a nagy orosz gyűjteményekhez
- rajzfilmek – nem csak kicsiknek és nem csak kezdőknek
- DVD-n az orosz filmtörténet és mai filmművészet legjava

A rusztikai szakkönyvtár ajánlataiból:

- Oroszország történelme, gazdag memoárirodalommal;
- Jelenkori jog-, politika- és társadalomtudományi kézikönyvek
- Orosz művelődéstörténet a balettől a képzőművészetig;
- Egyetemi tankönyvek a nyelvészettől a módszertanig;
- Nyelvkönyvek minden szinthez, egyéni+csoporthoz tanuláshoz

További információk:

Cím: Rusztikai Központ, ELTE BTK
1088 Budapest, Múzeum körút 6–8. Főépület, II. emelet 235, 238
Tel/Fax/Üzenetreggítő: (1) 485 52 07
E-mail: russistics@ludens.elte.hu <http://www.russtudies.hu>

A RUSZISZTIKAI KÖZPONT RENDEZVÉNYEIBŐL

2009. február 25. 10:00 órától:

Oroszország híre a nagyvilágban

Образ России в мире

Tudományos tanácskozás.

Vitaindító előadást tart: Vjacseszlav Nyikonov politológus, a Orosz Világ Alapítvány igazgatója. Korreferensek: Szvák Gyula, Krausz Tamás, az ELTE professzorai, Hegyi Gyula, az Európai Parlament képviselője, Keskeny Ernő nagykövet. A tanácskozáson magyar–oroszi szinkrontolmácsolást biztosítunk.

Helyszín: ELTE BTK, Kari Tanácsterem

1088 Budapest, Múzeum körút 4.

2009. április 1. 14:00

A 200 éves Gogol

200 лет Гоголю

Jubileumi kerekasztal-beszélgetés írókkal, műfordítókkal.

Helyszín: Rusztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet

2009. április 23–26.

Rusztikák standja a XVI. Budapesti Könyvfesztiválon

Стэнд русистики на Международном книжном фестивале

A Rusztikai Központ saját standján mutatja be több mint száz saját kiadványát az orosz történelemről, egyháztörténetről, mai orosz politikáról, irodalomról. Találkozó, beszélgetések szerzőinkkel, fordítóinkkal, vendégeinkkel – vetélkedők, nyeremények! Helyszín: Millenáris Park!

2009. április 24. 14:00

Az orosz irodalom női arca

Женское лицо русской литературы

Ljudmila Ulickaja orosz író előadása (orosz nyelven)

Helyszín: Orosz Módszertani Könyvtár és Kabinet

2009. május 25. 10:00

Álcárok a XVI–XVIII. századi Oroszországban

Самозванцы и самозванчество в России в XVI-XVIII веках

Tudományos tanácskozás. Szinkrontolmácsolást biztosítunk.

Helyszín: Rusztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet

2009. június 8. 10:00

Mi az oroszágtudomány?

Что такое руссиеведение?

Módszertani kerekasztal a INION, az RGGU és a Rusztikai Központ szervezésében.

Helyszín: Rusztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet